

Odnowione Łazienki Królewskie

*Konserwacja i remont Pałacu na Wyspie wraz z otoczeniem
w Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie*

Projekt finansowany z funduszy unijnych: Priorytet XI Kultura
i dziedzictwo kulturowe Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko

Odnowione Łazienki Królewskie

W latach 2010–2015 Muzeum Łazienki Królewskie zrealizowało Program Rewitalizacji o wartości + 130 mln złotych. Program ten zainicjował Pan Bogdan Zdrojewski, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w latach 2007–2014, który w lipcu 2010 roku zaprosił mnie do objęcia stanowiska dyrektora Muzeum. Początkowo, w listopadzie 2010 roku, wartość planowanych zadań wynosiła tylko + 50 mln złotych, ale już kwietniu 2011 roku suma ta wzrosła do + 80 mln, aby w końcowym okresie, dzięki poparciu Pani Minister prof. Małgorzaty Omilanowskiej, przekroczyć 130 mln złotych.

W ciągu ostatnich 5 lat na rewitalizację Łazienek Królewskich przeznaczono największe środki finansowe w ostatnim stuleciu. Ponad połowa tego budżetu pochodziła z Funduszy Europejskich, Funduszy Norweskich a pozostałe środki z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Klubu Mecenatów Łazienek oraz dochodów własnych Muzeum.

Program Rewitalizacji miał kompleksowy charakter i obejmował badania i projektowanie, modernizację całej infrastruktury technicznej, konserwację Królewskich Kolekcji obrazów, rzeźby i grafiki, remonty i konserwację zabytkowych obiektów, rewitalizację ogrodów oraz powstanie Wirtualnego Muzeum.

Największym zadaniem w ramach całego Programu Rewitalizacji była „Konserwacja i remont Pałacu na Wyspie wraz z otoczeniem”, finansowana w ramach Priorytetu XI Kultura i dziedzictwo kulturowe Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Wartość zrealizowanych prac wyniosła 48 634 582,49 złotych, z czego wysokość dofinansowania ze środków Unii Europejskiej wyniosła 32 330 000 złotych. Umowę o dofinansowaniu tego zadania podpisano 5 września 2012 roku, zaś całość prac zakończono we wrześniu 2015 roku.

Obok głównych prac konstrukcyjnych, budowlanych i konserwatorskich w Pałacu na Wyspie, przeprowadzono szeroko zakrojone prace również w jego otoczeniu. Pełnej konserwacji poddany został pobliski Amfiteatr, gdzie odnowiono widownię i zmodernizowano scenę. Gruntowne prace zrealizowano również w Pałacu Myślewickim. Z alejek ogrodowych usunięto asfalt, wprowadzając nawierzchnie żwirowe i kamienne. W ramach projektu Wirtualnego Muzeum powstał nowoczesny portal informacyjny, który zmienił sposób obsługi publiczności. Prowadzone prace stanowiły także przyczynek do badań z zakresu historii sztuki, ogrodów, konserwacji i archeologii. Umożliwiły również odkrycie bądź odtworzenie nieznanych wcześniej elementów wystroju oraz pozwoliły na ustalenie etapów rozwoju Łazienek.

Oddajemy na Państwa ręce album ukazują-

cy efekt końcowy naszych 5-letnich starań, dzięki którym Łazienki Królewskie dołączyły do grona najlepszych europejskich rezydencji królewskich. Dziś, spacerując po ich ogrodach, poczuć możemy na nowo czar tego niezwykłego miejsca. Jak pisała prof. Maria Poprzęcka: „Łazienki Królewskie [...] pozwalają poczuć, że «historia to jest rzecz żywa». Albowiem historia Łazienek to nie tylko dzieje budynków i otaczającego je ogrodu. One mają swoją historię, lecz zarazem same stały się historii scenarii. Są świadkami wydarzeń, ale też w nich żywo uczestniczą. Są scenerią zmienną jak pory roku, jak pogoda, światło, kolory, niesione przez wiatr zapachy. Architektura i sztuka, czas przeszły i teraźniejszość, ludzie i przyroda pospołu tworzą *genius loci* – ducha tego niezwykłego miejsca. Sprawiają, że Łazienki to coś znacznie więcej niż tylko malowniczy ogród, jakich wiele”¹.

Zapraszamy do odnowionych Łazienek Królewskich – najszcześniejszego miejsca w Warszawie.

TADEUSZ ZIELNIEWICZ

Dyrektor Muzeum

¹ Poprzęcka M., *Łazienki – pamięć i niepamięć*, Warszawa 2014, s. 6.

Marta Boguta, Piotr Zambrzycki, Andrzej Jaskuła

Konserwacja i remont Pałacu na Wyspie wraz z otoczeniem w Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie

Projekt finansowany w ramach funduszy europejskich: Priorytet XI Kultura i dziedzictwo kulturowe Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko

HISTORIA

Historia Łazienek Królewskich sięga końca XVII wieku, kiedy to na polecenie marszałka wielkiego koronnego Stanisława Herakliusza Lubomirskiego architekt Tylman van Gameren wznosił dwa ogrodowe pawilony: Ermitaż i Łaźnię. W 1764 roku właścicielem założenia został ostatni król Rzeczypospolitej, Stanisław August. Do prac związanych z rozbudową i wystrojem posiadłości król zaprosił wielu znakomitych artystów. Nad pracami architektonicznymi czuwał pochodzący z Włoch Dominik Merlini, pierwszy architekt królewski, twórca Pałacu na Wyspie, Białego Domku czy Pałacu Myślewickiego. Prace inwentaryzatorskie i projektowe, głównie dotyczące wnętrza, prowadził na polecenie króla także drezdeńczyk Jan Chrystian Kamsetzer, twórca między innymi projektu dekoracji Królewskiej Galerii Rzeźby w Starej Oranżerii czy Amfiteatru. W prace dekoratorskie zaangażowano André Le Bruna, artystę, który przez prawie 30 lat pełnił funkcję pierwszego rzeźbiarza na królewskim dworze, a także Marcella Bacciarellego. Bacciarelli był jednym z najwybitniejszych malarzy epoki klasycyzmu w Polsce, nadwornym malarzem królewskim oraz doradcą władcy w kwestiach artystycznych. W 1766 roku na polecenie Stanisława Augusta opracował projekt utworzenia w Warszawie akademii sztuk

pięknych, który niestety nie został zrealizowany. Malarnia – pracownia Bacciarellego na Zamku Królewskim w Warszawie – spełniała częściowo funkcję królewskiej akademii. Dekoracje malarskie w Łazienkach wykonywał także Jan Bogumił Plersch, autor dekoracji Pałacu na Wyspie, Białego Domku, Teatru Małego czy Teatru Królewskiego w Starej Oranżerii.

W wyniku kilku przebudów, głównie z lat 1784, 1788 i 1792–1793, Łaźnia Lubomirskiego przeobraziła się w Pałac na Wyspie, którego formę podziwiać można do dzisiaj. Fasada południowa została przebudowana według projektu Dominika Merliniego, przy udziale André Le Bruna i Jana Chrystiana Kamsetzera, jeszcze w duchu barokowym. Fasada północna z kolei stanowi już przykład klasycyzmu doby stanisławowskiej. Elewacje Pałacu i jego wnętrza zdobiły oryginalne rzeźby, powstałe w królewskiej rzeźbiarni, oraz marmurowe kopie antycznych arcydzieł. Na tarasie od strony północnej ustawiono rzeźby walczących gladiatorów, dla których wzorem były antyczne dzieła, takie jak np. *Gladiator Borghese*. Program ikonograficzny Pałacu, powstający w czasie zaangażowania króla w obrady Sejmu Wielkiego i prace nad Konstytucją 3 Maja, stanowi odzwierciedlenie programu politycznego Stanisława Augusta. W Sali Balowej przymioty króla – mądrość i siłę – symbolizowały postaci *Herkulesa Farnese* i *Apolla Belwederskiego*, wnętrza

Sali Salomona zdobiły zaś monumentalne malowidła Marcella Bacciarellego, przedstawiające Stanisława Augusta jako biblijnego króla Salomona. Panteon władców stanowić miała Rotunda usytuowana w centrum Pałacu. Na polecenie króla znalazły się tu posągi czterech władców Polski (Kazimierza Wielkiego, Zygmunta I, Stefana Batorego, Jana III Sobieskiego) i popiersia trzech cesarzy rzymskich (Tytusa, Trajana, Marka Aureliusza), których Stanisław August cenił najwyżej. Sprawiedliwość, Łaskawość, Odwaga i Roztropność – charakteryzujące ich cnoty – namalowane zostały w tondach przez Marcella Bacciarellego.

W Pałacu eksponowane były najcenniejsze dzieła pochodzące ze zgromadzonej przez króla Królewskiej Kolekcji Obrazów, w tym *Dziewczyna w ramie obrazu* i *Uczony przy pulpicie* Rembrandta van Rijn (obecnie wystawiane w Zamku Królewskim w Warszawie). Stanisław August pragnął przekształcenia swojej letniej rezydencji w willę-muzeum, na wzór Villa Borghese czy Villa Ludovisi. Idea powstania pierwszego publicznego nowoczesnego muzeum w Łazienkach Królewskich została wyrażona przez władcę w jego korespondencji prowadzonej z Marcellem Bacciarellim.

Równolegle z Pałacem na Wyspie powstawały inne obiekty: Biały Domek, Pałac Myślewicki, Stara Oranżeria i Amfiteatr. Biały Domek był pierwszym pawilonem na terenie Łazienek wzniesionym od podstaw na zlecenie Stanisława Augusta. We wnętrzu tej klasycystycznej budowli, powstałej w latach 1774–1776 przy Promenadzie Królewskiej, Jan Bogumił Plersch namalował groteskowe dekoracje, stanowiące najwcześniejszy w Polsce przykład dekoracji tego typu. W kameralnych wnętrzach Białego Domku prezentowana jest do dziś

Królewska Galeria Grafiki – zespół rycin ilustrujący poemat *Metamorfozy* Owidiusza, wykonany w latach 1767–1771 przez Pierre’a-François Basana oraz Noëla Le Mire’a. Budynek szczęśliwie nie został zniszczony w czasie II wojny światowej i stanowi do dziś oryginalną pamiątkę czasów stanisławowskich.

We wschodniej części Ogrodu usytuowano Pałac Myślewicki. Pierwotnie miał być on siedzibą Stanisława Augusta, król przeznaczył go jednak dla swojego bratanka, księcia Józefa Poniatowskiego. Pałac do naszych czasów przetrwał w stanie niemal niezmienionym – w jego wnętrzach podziwiać można w większości oryginalną dekorację malarską autorstwa Jana Bogumiła Plerscha i Antoniego Herliczki.

Starą oranżerię, także zaprojektowaną przez Dominika Merliniego, usytuowano w zachodniej części Ogrodu. Budowla ta oprócz swojej pierwotnej funkcji ogrodu zimowego, pełni również rolę miejsca spotykania się sztuk – to tutaj ulokowano dworski Teatr Królewski oraz największy w Polsce zbiór rzeźb antycznych. Na podstawie odkrytych w 2011 roku zachowanych fragmentów malowideł, szczegółowych projektów Jana Chrystiana Kamsetzera oraz inwentarza królewskiego z roku 1795 roku, w latach 2011–2015 odtworzono w Starej Oranżerii Królewską Galerię Rzeźby, zgodnie z koncepcją Stanisława Augusta. Dziś w Królewskiej Galerii Rzeźby, na tle fresków przedstawiających iluzjonistyczną architekturę z idyllicznym włoskim pejzażem, można podziwiać kopie najsłynniejszych rzeźb starożytnego świata: *Grupę Laokoona*, *Apolla Belwederskiego*, *Meleagera*, *Amazonkę Mattei* czy *Florę Farnese*.

Amfiteatr widoczny z tarasu Pałacu na Wyspie nawiązuje w swej architekturze do ruin

Herculanum i Forum Romanum. W miejscu ziemnego amfiteatru w latach 1790–1793 powstał nowy, kamienny, zaprojektowany przez Jana Chrystiana Kamsetzera. Do dziś scenę Amfiteatru ujmują z obu stron rzeźby: *Umierający gladiator* i *Umierająca Kleopatra*. Attykę Amfiteatru pierwotnie zwieńczono posągami szesnastu dramaturgów, wykonanymi przez Tommasa Righiego według wzorów ustalonych przez króla i André Le Bruna. W 1922 roku zniszczone rzeźby zostały zastąpione przez osiem rzeźb autorstwa Jana Biernackiego.

Stanisławowi Augustowi nie dane było zobaczyć ostatecznego efektu rozpoczętej przez siebie przebudowy Łazienek – opuścił Polskę w 1795 roku, jeszcze przed zakończeniem prac w Rotundzie Pałacu na Wyspie. Dla Stanisława Augusta sztuki piękne stanowiły część reformatorskiego programu, łączącego w sobie kwestie polityczne, społeczne i gospodarcze. Także prace prowadzone w Łazienkach, zwłaszcza te związane z ustanowieniem pierwszego publicznego muzeum, doskonale ilustrują dążenie Stanisława Augusta do budowania świadomości narodowej i naprawy Rzeczypospolitej. Do dzisiaj Łazienki Królewskie stanowią niezwykle odzwierciedlenie utopijnej wizji władcy o „republice marzeń” i są wybitnym świadectwem europejskiego oświecenia.

Od 1812 roku, po sprzedaniu posiadłości przez spadkobierców króla, Łazienki stały się siedzibą rodziny carskiej Romanowów i nadal zmieniały swoje oblicze. Z tego okresu do dziś zachowały się Ogród Romantyczny z Belwederem, Wodozbiór, Świątynia Sybilli, Świątynia Egipska czy Nowa Oranżeria, gdzie dziś mieści się znana restauracja Belvedere. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Łazienki

pozostały w centrum życia politycznego i kulturalnego, jako reprezentacyjna siedziba władz państwowych. Pałac na Wyspie, częściowo zniszczony przez okupantów w 1944 roku, udostępniono ponownie publiczności po odnowieniu w 1960 roku – do dziś pozostaje on otwarty dla wszystkich tych, którzy pragną obcować ze sztuką i zapoznać się z dziedzictwem ostatniego króla Polski i kulturą oświecenia.

KONSERWACJA I REMONT PAŁACU NA WYSPIE WRAZ Z OTOCZENIEM

Pałac na Wyspie, stanowiący centrum królewskiego założenia, to najważniejszy obiekt objęty programem rewitalizacji Łazienek Królewskich z funduszy europejskich. Prace o charakterze konserwatorskim i konserwatorsko-budowlanym dotyczyły całego Pałacu wraz z jego najbliższym otoczeniem, tj. tarasami, pawilonami i mostkami z kolumnadami. W 1944 roku Sala Balowa, Sala Salomona i pierwsze piętro doznały uszkodzeń, zarówno w części konstrukcji, jak i wystroju. W trakcie powojennej odbudowy, w latach 1945–1960, odtworzono zniszczone partie, a całość poddano gruntownej konserwacji. Od tego czasu stan Pałacu, posadowionego na palach drewnianych i sztucznej wyspie, stale był monitorowany. Przeprowadzano w nim także miejscowo prace konserwatorskie. Działania te, ze względu na ograniczony charakter prac i środków, nie były w stanie w pełni powstrzymać procesu destrukcji, zwłaszcza partii tarasów, elewacji, dekoracji zewnętrznych czy dachów. Zrealizowane ostatnio w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko z funduszy Unii Europejskiej prace konserwatorskie

pozwołyły na odnowienie zabytku, wzmocnienie konstrukcji tarasu północnego, dzięki czemu podkreślony został oryginalny wyraz artystyczny i historyczny Pałacu na Wyspie. Było to możliwe dzięki równolegle prowadzonym pracom badawczym, w wyniku których nierzadko dokonywano odkryć mających zasadniczy wpływ na decyzje kolegium konserwatorów.

Głównym założeniem projektu było zabezpieczenie Pałacu poprzez wymianę pokrycia dachu, konserwację elewacji wraz z dekoracjami rzeźbiarskimi, wykonanie napraw izolacji dolnej partii ścian, wykonanie nowego, sprawniejszego systemu odprowadzenia wód opadowych oraz wzmocnienie fundamentów tarasów od strony północnej, północno-wschodniej i północno-zachodniej. Wzmocnienie fundamentów wykonano metodą tradycyjną – za pomocą dębowych pali, nawiązując do istniejących już historycznych rozwiązań. Rewaloryzacji poddano również taras południowy wraz z zespołem rzeźb, stylizowanych lampionów i balustrad. Istotnym elementem prac była konserwacja wystroju historycznych wnętrz parteru i piętra Pałacu w połączeniu z modernizacją instalacji technicznej. Gruntownej restauracji poddano dekoracje ścian i sufitów: sztukaterie, stiuki, zabytkowe okładziny z kafelków holenderskich oraz panele tkaninowe. Odnowiono także rzeźby wraz z postumentami oraz dekoracyjne żyrandole, które wyposażono w system e-candels. Remont objął również posadzki i podłogi. Odrestaurowane zostały drewniane boazerie dekorowane złoceniami, a także stolarka drzwiowa we wszystkich salach.

W toku prac konserwatorskich przy polichromiach ściennych w Sali Balowej odkryto dobrze

zachowane partie oryginalnych malowideł autorstwa Jana Bogumiła Plerscha. Badania, poparte następnie źródłami historycznymi, tj. inwentarzami królewskimi oraz wzornikami z epoki, m.in. dziełem Giovanniego Volpato, pozwoliły w pełni przywrócić pierwotną XVIII-wieczną estetykę wnętrza.

W Galerii Obrazów, Pokoju Portretowym, Sypialni Króla, Garderobie, Gabinecie i Przedpokoju wymieniono jedwabne obicia ścian na nowe, odtworzone we Francji według historycznych wzorów i technik. Pomieszczenia te stanowią ważne miejsce ekspozycji cennego zbioru Królewskiej Kolekcji Malarstwa oraz Rzeźby, której część – marmurowe posągi i popiersia, a pośród nich *Faun z Koźlęciem* i *Wenus Medycejska* – poddane zostały także pracom konserwatorskim. Rzeźby te uległy poważnym zniszczeniom podczas drugiej wojny światowej, co widoczne było pod postacią wyraźnych spękań, licznych uzupełnień formy i czarnych plam, powstałych podczas pożaru Pałacu na Wyspie w 1944 roku. Dopiero użycie współczesnych technik, w tym ablacji laserowej, oraz nowych materiałów konserwatorskich, pozwoliło przywrócić im pierwotne walory estetyczne.

Odkrycie w Pokoju Kąpielowym historycznych powierzchni sztukaterii i płaskorzeźb było podstawą do zmiany dotychczasowej kolorystyki wnętrza. Przywrócono ciepłą tonację dekoracji i „marmurową” połyskliwość płaskorzeźbom na ścianach. W PrzedSIONKU odsłonięto i wyeksponowano historyczne tynki w płycinach, stanowiących zwieńczenie portali wejściowych do Pokoju Bachusa i Jadalni. Badania dowiodły, iż tynki te pochodzą z końca XVII wieku, z czasów pawilonu kąpielowego Stanisława Herakliusza Lubomirskiego.

Podobny zakres prac objął również Pałac Myślewicki, jeden z najlepiej zachowanych obiektów na terenie Łazienek. Powojenne prace konserwatorskie obejmowały najcenniejsze elementy wnętrza – malarstwo wedytowe w Jadalni, plafon *Zefir i Flora* na suficie Łazienki parteru Pałacu, a także Pokój Krajobrazowy czy Sypialnię. Konserwacje wcześniejsze nie zawsze wykonywano z właściwym uwzględnieniem oryginalnego detalu i warstwy malarzkiej, co przyczyniło się do utraty pierwotnych walorów estetycznych i historycznych wnętrz. Pozostała część wystroju parteru i pierwszego piętra Pałacu była poddawana pobieżnym naprawom oraz kolejnym przemalowaniom powierzchni ścian, sufitów i boazerii.

Z tego względu w trakcie kolejnych renowacji zdobienia te utraciły swą lekkość i ozdobność, delikatne ornamenty sztukaterii, gzymsów czy drewnianych boazerii zatraciły wyrazistą formę, zaś złocenia zostały zastąpione tańszą warstwą pozłotniczą ze szlagmetal. Głównym założeniem obecnych prac było zatem przywrócenie właściwego estetycznego i historycznego wyglądu unikatowym wnętrzom Pałacu z naciskiem na odsłonięcie i zabezpieczenie zachowanych oryginalnych elementów dekoracji, w tym warstw malarzskich. Tak stało się w przypadku odkrytych w trakcie prowadzenia prac oryginalnych XVIII-wiecznych polichromii roślinnych w Przedpokoju Wschodnim na parterze Pałacu czy badań nad dekoracjami wybranych wnętrz drugiego piętra Pałacu, gdzie odsłonięto unikatowe historyczne polichromie, dotąd niewidoczne. Przeprowadzone badania pierwotnej kolorystyki oraz zabiegi konserwatorskie przy użyciu technologii nawiązujących do historycznego wykończenia

detali (stiuk lustrzany, pozłotnictwo), pozwoliły wyeksponować oryginalny charakter, kolorystykę i kompozycję wnętrz. Renowacji poddano wszystkie pomieszczenia parteru i piętra Pałacu o historycznym wystroju, a także drewniane detale wystroju wnętrza: boazerie, wnęki okienne, złoczone ramy paneli ściennych, stolarkę okienną i drzwiową oraz cokoły. Ponadto remont objął modernizację instalacji elektrycznych i niskoprądowych, wykonanie osuszania i nowych izolacji fundamentów budynku, wymieniono pokrycie miedzianego dachu, dokonano naprawy zabytkowej konstrukcji więźby dachowej, jak i konserwację elewacji obiektu z detalem kamiennym. W trakcie prac remontowych, po odsłonięciu konstrukcyjnych elementów więźby, potwierdzono historyczne fazy rozbudowy Pałacu Myślewickiego (lata 70. i 80. XVIII wieku).

Znajdujący się w pobliżu Pałacu na Wyspie Amfiteatr służył historycznie jako plenerowa scena teatru królewskiego. Aby tę funkcję mógł z powodzeniem pełnić i dziś, konieczna była modernizacja sceny wraz z budynkami zaplecza – zabytkowymi, bliźniaczymi garderobami, oraz remont konserwatorski widowni Amfiteatru. Prace budowlane i konserwatorskie objęły zabezpieczenie i wzmocnienie korony murów, konserwację elewacji i okładzin kamiennych widowni oraz kanału orkiestry wraz z dekoracją rzeźbiarską, wykonanie nowego systemu izolacji i odprowadzenia wód opadowych, jak również wzmocnienie konstrukcji partii nadbrzeża widowni. Według historycznych źródeł odtworzona została loża królewska, znajdująca się nad kanałem wodnym, oraz kolorystyka ławek widowni. Prace konserwatorskie objęły także dwie rzeźby autorstwa André Le Bruna – *Umierającego gladiatora* oraz

Umierającą Kleopatę (*Śpiącą Ariadnę*), oraz lwa wyrzeźbionego przez Franciszka Pincka. Rzeźby te podziwiać możemy po obu stronach sceny, w miejscach, gdzie ustawione zostały na polecenie króla Stanisława Augusta.

Szeroki zakres prac objął również historyczne ogrody, w tym zabytkowe układy Ogrodu Romantycznego, otoczenia Ermitażu czy Drogi Belwederskiej, gdzie przywrócone zostały żwirowe i brukowane nawierzchnie w miejsca asfaltowych alejek. Wykonano remont elementów małej architektury, takich jak mostki, kładki czy tarasowe schody, oraz dokonano, w nawiązaniu do źródeł historycznych, miejscowej korekty układu. Przy okazji prac rewaloryzacyjnych na terenie ogrodu wymieniono podziemną sieć ciepłowniczą oraz elementy sieci energetycznej, należące do infrastruktury Muzeum.

Pracami budowlano-konserwatorskimi, realizowanym w otoczeniu zabytkowych budynków i na terenie ogrodów, towarzyszył stały nadzór i badania archeologiczne, które objęły znaczny obszar Łazienek Królewskich. Zabezpieczono znaleziska pochodzące z wykopalisk, w tym zbiór fragmentów płytek ściennych malowanych kobaltem, pochodzących zapewne z Pokoju Kąpielowego i Pokoju Bachusa w Pałacu na Wyspie, elementy ozdób, zabytkowe monety, w tym dwa szelągi Jana II Kazimierza Wazy (tzw. boratynki).

W trakcie badań towarzyszących pracom związanym z przebudową podziemnej sieci ciepłej na skrzyżowaniu Alei Chińskiej oraz Promenady Królewskiej natrafiono na relikty architektoniczne XVIII-wiecznej budowli – tzw. Most Chiński, który pełnił funkcję tarasu widokowego oraz kładki nad

Aleją. Wykonano szczegółową wizualizację 3D części konstrukcji mostu i kanałów wodnych, biegnących wzdłuż Promenady Królewskiej.

Badania archeologiczne na terenie ogrodu, zwłaszcza na obszarze Ogrodu Romantycznego, pozwoliły na określenie kolejnych faz jego przekształceń oraz na odtworzenie historycznego układu, widocznego na archiwalnych planach. Porównanie przebiegu alejek w okresach historycznych na podstawie archiwalnych źródeł i wykopalisk pozwala stwierdzić, że obszar Łazienek Królewskich podlegał nieustannym przekształceniom krajobrazowym.

Realizacja zadania „Konserwacja i remont Pałacu na Wyspie wraz z otoczeniem”, jako najważniejszego elementu Programu Rewitalizacji Łazienek Królewskich „plus” 130 mln, przyczyniła się do zachowania i podkreślenia unikalnych walorów zabytkowych obiektów, ogrodów i kolekcji Muzeum. Wprowadzone zostały udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, tak aby mogły one w pełni korzystać z oferty kulturalnej i edukacyjnej Łazienek Królewskich. Dzięki modernizacji infrastruktury podniesiona została jakość obsługi publiczności oraz znacznie poprawiły się warunki pracy w modernizowanych obiektach. Portal Wirtualne Muzeum umożliwia szybki i szeroki dostęp do aktualnych informacji na temat oferty Muzeum i jego zasobów. Dzięki pomocy finansowej pozyskanej z funduszy europejskich, realizacji programu rewitalizacji, możliwe jest ukazanie i udostępnienie w całej okazałości dziedzictwa historycznego i kulturowego Łazienek Królewskich.

*Conservation and Renovation of the Palace on the Isle and its immediate surroundings –
Royal Łazienki Museum in Warsaw*

Project financed by the European Union under Priority XI Culture and Cultural Heritage –
Infrastructure and Environment Operational Programme (IEOP)

The renovated Royal Łazienki

Conservation and renovation of the Palace on the Isle and its immediate surroundings at the Royal Łazienki Museum in Warsaw.

Project financed by the European Union under Priority XI Culture and Cultural Heritage – Infrastructure and Environment Operational Programme (IEOP)

In the years, 2010–2015 the Royal Łazienki Museum implemented a revitalization programme totalling + 130M zlotys. This programme was initiated by Mr. Bogdan Zdrojewski, Minister of Culture and National Heritage, who in July 2010 invited me to take up the post of Director of the Museum. In November 2010, the value of the planned tasks had originally amounted to + 50M zlotys, however by April 2011, this sum had already risen to + 80M, and in the final period of the work, thanks to the support of the current Minister, Professor Małgorzata Omilanowska, the total cost exceeded 130M zlotys.

Over the past five years, the highest amount of funding this century has been allocated to the revitalization of the Royal Łazienki. More than half the funding was provided by European Union funds, Norway Grants, and the remainder by the Minister of Culture and National Heritage, the National Fund for Environmental Protection and Water Management, the Patrons of the Łazienki Club, and the Museum's own funds.

The revitalization programme was very wide-ranging, encompassing research, planning and design, comprehensive modernization of the technical infrastructure, the conservation of King Stanisław

August Poniatowski's collections of paintings, sculptures and prints, as well as the renovation and conservation of historic buildings and structures, revitalization of the gardens, and the creation of a virtual museum.

The most important task within the scope of the revitalization programme was the 'Conservation and renovation of the Palace on the Isle and its immediate surroundings', financed under Priority XI – Culture and Cultural Heritage, Infrastructure and Environment Operational Programme (IEOP). The overall cost of the work was 48,634,582.49 zlotys, of which 32,330,000 zlotys was cofinanced with European Union funds. The Agreement on co-financing this task was concluded on 5 September 2012, and the work was completed in September 2015.

Alongside the major construction, building and conservation work carried out on the Palace on the Isle, a wide-ranging scope of work was also undertaken in its immediate vicinity. The nearby Amphitheatre underwent comprehensive conservation work; the auditorium was renovated and the stage modernized. Major work was also carried out in the Myślewicki Palace. The asphalt covering the pathways in the gardens was replaced with gravel and stone surfaces. A modern portal was created as part of the Virtual Museum which has altered the way in which people can make use of the museum's resources. The work undertaken has also given us the opportunity to conduct research in the fields of art history, gardens, conservation and archaeology. It also led to the discovery and reconstruction of previously

unknown elements in the decoration of the interiors, and has enabled us to determine the various phases of the Royal Łazienki's development.

This publication presents the final effects of the work undertaken over the past five years, thanks to which the Royal Łazienki Museum has become an outstanding European royal residence. Today, when strolling through the gardens, we can again succumb to the charm of this unique place. To quote Professor Maria Poprzęcka: 'The Royal Łazienki [...] make us conscious of the fact that "history is a living thing". The history of the Royal Łazienki not only encompasses the history of its buildings and the surrounding gardens. Although they have their own history, they have also become part of history, by witnessing events in which they actively participated. The scenery changes like the seasons of the year, the weather, light, colours, and scents carried by the winds. Art and architecture, the past and the present, people and nature—all these elements combine to create the genius loci—the protective spirit—of this most unusual place. They make the Łazienki something which is far more than just a picturesque garden.'

We cordially invite you to visit the renovated Royal Łazienki Museum—the most beautiful place in Warsaw.

TADEUSZ ZIELNIEWICZ
Director, Royal Łazienki Museum in Warsaw

¹ Poprzęcka M., *Łazienki – pamięć i niepamięć*, Warsaw 2014, p. 6.

Marta Boguta, Piotr Zambrzycki, Andrzej Jaskuła

Conservation and Renovation of the Palace on the Isle and its immediate surroundings—Royal Łazienki Museum in Warsaw

Project financed by the European Union under Priority XI Culture and Cultural Heritage – Infrastructure and Environment Operational Programme (IEOP)

HISTORY

The beginnings of the Royal Łazienki date back to the seventeenth century when the architect Tylman van Gameren was commissioned by the Grand Marshal of the Crown, Stanisław Herakliusz Lubomirski, to build two garden pavilions: the Hermitage and a Bathhouse. In 1764 Stanisław August Poniatowski, the last Polish king, became the owner of the entire estate. The King employed many renowned artists and craftsmen to carry out the work necessary to enlarge the buildings and furnish the interiors. The architectural work was supervised by Domenico Merlini, the Italian-born Court architect to King Stanisław August. Merlini was responsible for remodelling the Palace on the Isle, and for the design of the White Pavilion and Myślewicki Palace. The inventories and design of the interiors were drawn up, at the King's behest, by the Dresden-born Johann Christian Kammsetzer, who also produced the designs for the decoration of the Sculpture Gallery in the Old Orangery and the Amphitheatre. The artist André Le Brun, for nearly thirty years principal sculptor at the Court in Warsaw, was also involved in work on the ornamentation, as was also Marcello Bacciarelli, one of the most renowned artists of the neo-classical era in Poland. Bacciarelli was Court painter to the King and adviser to the monarch on matters concerning art.

In 1766 he was commissioned by Stanisław August to draw up a plan to establish an Academy of Fine Arts in Warsaw which, unfortunately, never came to fruition. The Painting Shop [known as the Malarnia in Polish]—Bacciarelli's atelier at the Royal Castle in Warsaw—in part fulfilled the function of a royal academy. Jan Bogumił Plersch was also involved in producing the painted decorations in the Palace on the Isle, the White Pavilion, the Small Theatre, and the Royal Theatre in the Old Orangery.

As a result of construction work, carried out mainly in the years 1784, 1788 and 1792–93, Lubomirski's Bathhouse Pavilion was transformed into the Palace on the Isle, which can still be admired to this day. The south façade was remodelled according to a design by Domenico Merlini with the help of André Le Brun and Johann Christian Kammsetzer, in the Baroque style, whereas the north façade is an example of the neoclassical style which was the fashion in the Stanislavian era. The elevations of the Palace on the Isle and its interiors were decorated with original statues made in the Skulptornia (Sculpture Room), as well as marble copies of ancient masterpieces. The north terrace is adorned with statues of fighting gladiators modelled on an ancient sculpture—the so-called *Borghese Gladiator*. The Palace's iconographic scheme, which was devised during the King's involvement in the deliberations of the Great Sejm and work on the Constitution of 3 May, is a

reflection of Stanisław August's political agenda. In the Ballroom, the qualities of a king—wisdom and power—are symbolized by the statues of the *Farnese Hercules* and *Apollo Belvedere*, whereas the interiors of the *Salle de Salomon* were ornamented with monumental murals painted by Marcello Bacciarelli, depicting Stanisław August as the Biblical King Solomon. The Rotunda, located in the centre of the Palace was intended to be a Pantheon of famous national figures. At the King's behest, four statues of Polish kings (Kazimierz the Great, Zymunt I, Stefan Báthory, and Jan III Sobieski) and the busts of three Roman Emperors (Titus, Trajan and Marcus Aurelius)—whom Stanisław August held in high regard—were installed in the Rotunda, while four tondi, painted by Marcello Bacciarelli, depicted the virtues—Justice, Mercy, Courage and Prudence—represented by these figures.

The most valuable paintings in the King's collection, including *Girl in a Picture Frame* and *Scholar at His Writing Table* by Rembrandt van Rijn (now in the Royal Castle in Warsaw), were on display in the Palace on the Isle. Stanisław August's intention was to transform his summer residence into a villa-cum-museum, modelled on the Villa Borghese and Villa Ludovisi. The King discussed his idea concerning the establishment of the first modern public museum in the Royal Łazienki in his correspondence with Marcello Bacciarelli.

Other buildings and structures were also erected at the same time as the Palace on the Isle: the White Pavilion, the Myślewicki Palace, the Old Orangery, and the Amphitheatre. The White Pavilion was the first building on the grounds of the Łazienki estate to be built from scratch on the order of Stanisław

August. Jan Bogumił Plersch painted grotesques—the earliest example of this type of decoration in Poland—in the interiors of this neoclassical pavilion, which was built alongside the Royal Promenade in the years 1774–76. To this day the King's collection of prints is on display in the White Pavilion's intimate interiors. The series of prints illustrating Ovid's *Metamorphoses*, were made in the years 1767–71 by Pierre-François Basan and Noël Le Mire. Fortunately, the building was not destroyed in the Second World War and is an original memento dating from the times of King Stanisław August.

The Myślewicki Palace is located in the eastern part of the grounds. Stanisław August initially planned to make this villa his summer residence, but instead gave it to his nephew, Prince Józef Poniatowski. The Palace has survived to this day in an almost unaltered state, and its interiors have for the most part retained their original painted decorations, which were the work of Jan Bogumił Plersch and Antoni Herliczki.

The Old Orangery, built according to a design by Domenico Merlini, is situated in the western part of the grounds. Apart from its original function as a winter garden, the building was a meeting place of the arts, and home to the Royal Theatre, as well as the largest collection of ancient sculptures in Poland. Based on fragments of murals discovered in 2011, detailed drawings by Johann Christian Kammsetzer, and the inventory of 1795, the Sculpture Gallery was recreated in the years 2011–15 in the Old Orangery according to Stanisław August's original conception. Today copies of some of the most famous sculptures from antiquity such as the *Laocoön Group*, the *Belvedere Apollo*, *Meleager*, *Amazon Mattei* and

Farnese Flora are on display in the Sculpture Gallery against a background of frescoes depicting illusionistic architecture shown in an idyllic Italianate landscape.

The architecture of the Amphitheatre, visible from the terrace of the Palace on the Isle, was modelled on the ancient theatre in Herculaneum and on the ruins of the Forum Romanum. In the years 1790–93 the earthen amphitheatre was replaced by a new one built of stone according to a design by Johann Christian Kammsetzer. To this day, the stage of the theatre is surrounded on both sides by sculptures: *The Dying Gladiator* and *Dying Cleopatra*. The Amphitheatre's attic was originally surmounted with sixteen statues of renowned playwrights, executed by Tommas Righi according to models conceived by the King and André Le Brun, but they proved not to be very durable and in 1922 they were replaced with eight sculptures made by Jan Biernacki.

Stanisław August never saw the final effects of the transformation of the Łazienki he had begun; in 1795 he left Poland, before work on the Rotunda in the Palace on the Isle had been completed. The fine arts constituted part of Stanisław August's programme of reforms, also combining political, social and economic issues. The work undertaken by the King at the Łazienki, in particular that connected with the establishment of the first public museum, is an excellent illustration of his desire to build national awareness and rectify the mistakes made in the Republic. To this day the Royal Łazienki are a reflection of the King's utopian vision of a 'republic of dreams' and an outstanding testament to the European Enlightenment.

From 1812, after the estate was sold by the King's heirs, the Łazienki became the property of Tsar Alexander I of the Romanov dynasty, and continued to undergo changes: the Romantic Garden and Belvedere, the Water Tower, the Temple of the Sybil, the Egyptian Temple, and the New Orangery (which now houses the renowned Belvedere Restaurant) have survived from that time. After Poland regained its independence, the Łazienki remained at the centre of political and cultural life, as the representative seat of the Polish government. The Palace on the Isle was partially damaged by German occupying forces in 1944; it was reopened to the public in 1960 following renovation work. Today the Royal Łazienki Museum is open to all visitors who want to immerse themselves in the contemplation of art and would like to become acquainted with the legacy of the last Polish king and Enlightenment culture.

CONSERVATION AND RENOVATION OF THE PALACE ON THE ISLE AND ITS IMMEDIATE SURROUNDINGS

The Palace on the Isle, which lies at the very heart of the Royal Łazienki Museum, is the most important structure encompassed by the revitalization project financed by European Union funds. The conservation and conservation-cum-building work embraced the entire building, together with its immediate surroundings: the terraces, pavilions, bridges, and colonnades. In 1944, both the structure of the building and interiors of the Ballroom, *Salle de Salomon* and first floor were damaged. During post-war reconstruction work, in the years 1945–1960, the damaged areas were rebuilt

and the entire building underwent thorough conservation. Since then the condition of the Palace—erected on wooden poles and an artificial island—has been monitored constantly. Conservation work has also been carried out in localized areas. However, due to the restricted nature of this work and limited funds, these activities were unable to fully deter the ongoing disintegration processes, in particular with regard to the terraces, elevation, external decorations, and the roofs. The conservation work carried out under the Structure and Environment Operational Programme funded by the European Union has resulted in the renovation of this historic building, and strengthening the north terrace, thanks to which the original artistic and historic character of the Palace on the Isle has been restored. This was possible thanks to the research work conducted, as a result of which several discoveries were made which have had a major impact on the decisions taken by the conservation commission.

The main objective of the project was to protect the Palace by replacing the roofing, conservation of the elevations, and the sculptural decorations, repairing the damp proof course in the lower sections of the walls, and installing a new, more efficient storm water drainage system, as well as strengthening the foundations on the north, north-east and north-west sides of the terrace. These foundations were fortified using traditional methods, i.e. oak posts to supplement the already existing historical solutions. The south terrace was also renovated, along with the statues, stylized lighting and balustrades. Another important element was the conservation of the historic furnishings in

the Palace's ground- and first-floor interiors, as well as the modernization of the technical installations. Restoration work was undertaken on the wall decorations and ceilings, including the stucco work, the historic Dutch tiles and fabric wall coverings. The sculptures and their pedestals were also renovated, as were the decorative chandeliers, which were fitted with e-candles. The floors and flooring, wooden panelling, gilded decorations, and the doors to all the rooms were also renovated.

Part of an original mural painted by Jan Bogumił Płersch was discovered during conservation work on the polychrome decorations in the Ballroom. Research work, based on historical sources such as the King's inventories, and pattern books dating from that time, including the work of Giovanni Volpato, enabled the eighteenth-century interiors to be fully restored to their original appearance.

In the Picture Gallery, the Portrait Room, the King's Bedchamber, the Dressing Room, the King's Study, and the Antechamber, the silk wall coverings were replaced with new ones made in France according to historic patterns and using old-fashioned techniques. These interiors which are important for exhibiting King Stanisław August's valuable collection of paintings and sculptures, some of which —marble statues and busts, including *Faun with Kid* and the *Medici Venus* — also underwent conservation work. These sculptures were heavily damaged during the Second World War, which was visible in the form of cracks, numerous infills and black stains, which were the result of a fire which broke out at the Palace in 1944. They could only be restored to their original appearance using modern technology, including cleaning by laser ablation, and the use of modern conservation materials.

The discovery of historic stucco work and bas-reliefs in the Bathing Room led to changes being made to the colour scheme of the interiors. The warm tones of the decoration and 'marble-like' lustre of the bas-reliefs on the walls were restored to their original appearance. In the Vestibule on the ground floor, the historic plaster work in the panels above the entrance to the Bacchus Room and the Dining Room was uncovered. Studies have shown that the plaster work dates from the end of the seventeenth century, i.e. from the times of Stanisław Herakliusz Lubomirski's Bathhouse Pavilion.

Work of a similar scope was undertaken at the Myślewicki Palace, one of the best preserved buildings in the Royal Łazienki Museum. Post-war conservation work had earlier been carried out on the most valuable elements in its interiors: the painted *vedute* in the Dining Room, the plafond depicting *Zephyr and Flora* in the Bathroom on the ground floor of the Palace, as well as the Landscape Room and the Bedroom. This earlier conservation work was not always carried out with due regard for the original details and paint layers, which led to damage to these beautiful historic interiors. The remaining decorations on the ground and first floors of the Palace had been subjected to perfunctory repairs, while yet another layer of paint was added to the surface of the walls, ceilings, and panelling. As a result of subsequent renovation work, these ornamentations had lost their delicacy and decorativeness, the stucco work, cornices, and wooden panelling had been deprived of their expressive form, and the gilding was replaced with a cheaper layer of metal leaf. The main objective of the current work was therefore to restore the aesthet-

ic and historical appearance of the Myślewicki Palace’s unique interiors, the emphasis being on uncovering and protecting the original decorative elements, including the paint layers, as was the case when original eighteenth-century polychrome vine motifs were discovered during work in the Eastern Antechamber on the ground floor of the Palace, and when research was conducted into the decoration of selected interiors on the second floor of the Myślewicki Palace, where unique historic polychrome paintings were discovered which had hitherto not been visible. By researching the original colours that had been used, and carrying out conservation work using methods alluding to the original finish of the details (polished plaster, gilding), we were able to highlight the original character, colouring and composition of the interiors. All the rooms with historical interiors located on the ground and first floors of the Myślewicki Palace were restored, including the woodwork: i.e. the panelling, window niches, gilded frames surrounding the wall panels, the windows and doors, including the frames, sills, and mouldings, as well as the skirting boards. The renovations also included the modernization of the low-voltage electricity and wiring networks, drainage of the foundations and the application of a new damp proof course. The copper roofing was replaced, repairs were made to the historic timber roof truss, and the elevations and stonework underwent conservation work. After uncovering the timber roof truss, it was possible to confirm, and place in their historical context, the various phases of the Myślewicki Palace’s development (in the 1770s and 1780s).

The Amphitheatre, located close to the Palace on the Isle, was originally used as an open air royal theatre. In order for it to fulfil the same role today, it was necessary to modernize the stage, as well as the two historic dressing rooms, and to undertake conservation and renovation work on the auditorium. This work involved protecting and strengthening the wall copings, and conservation of the elevations and stone cladding in the auditorium and orchestra pit. A new damp proof course was applied, as well as storm water drainage, and the lakeside part of the auditorium was fortified. The royal box, with direct access to the water, was recreated according to information in the archival sources, and the colour of the seating in the auditorium was restored to its original colour. The conservation work also encompassed two sculptures made by André Le Brun—the *Dying Gladiator* and *Dying Cleopatra (Sleeping Ariadne)*, as well as a lion carved by Franciszek Pinck. These sculptures have now been returned to their original location on either side of the stage, where they were installed at the behest of King Stanisław August.

The wide-ranging conservation work also embraced the historic gardens, including the original layout of the Romantic garden, the area surrounding the Hermitage, and the Belvedere Road where the asphalt surface of the pathways was replaced with gravel and cobblestones. Small architectural structures were also renovated, such as bridges, walkways and the footbridges leading onto the terraces; in some areas the layout was returned to its original state according to information in the archives. The Museum’s underground heating network and power network were modernized during

the revitalization work undertaken in the grounds of the Royal Łazienki Museum.

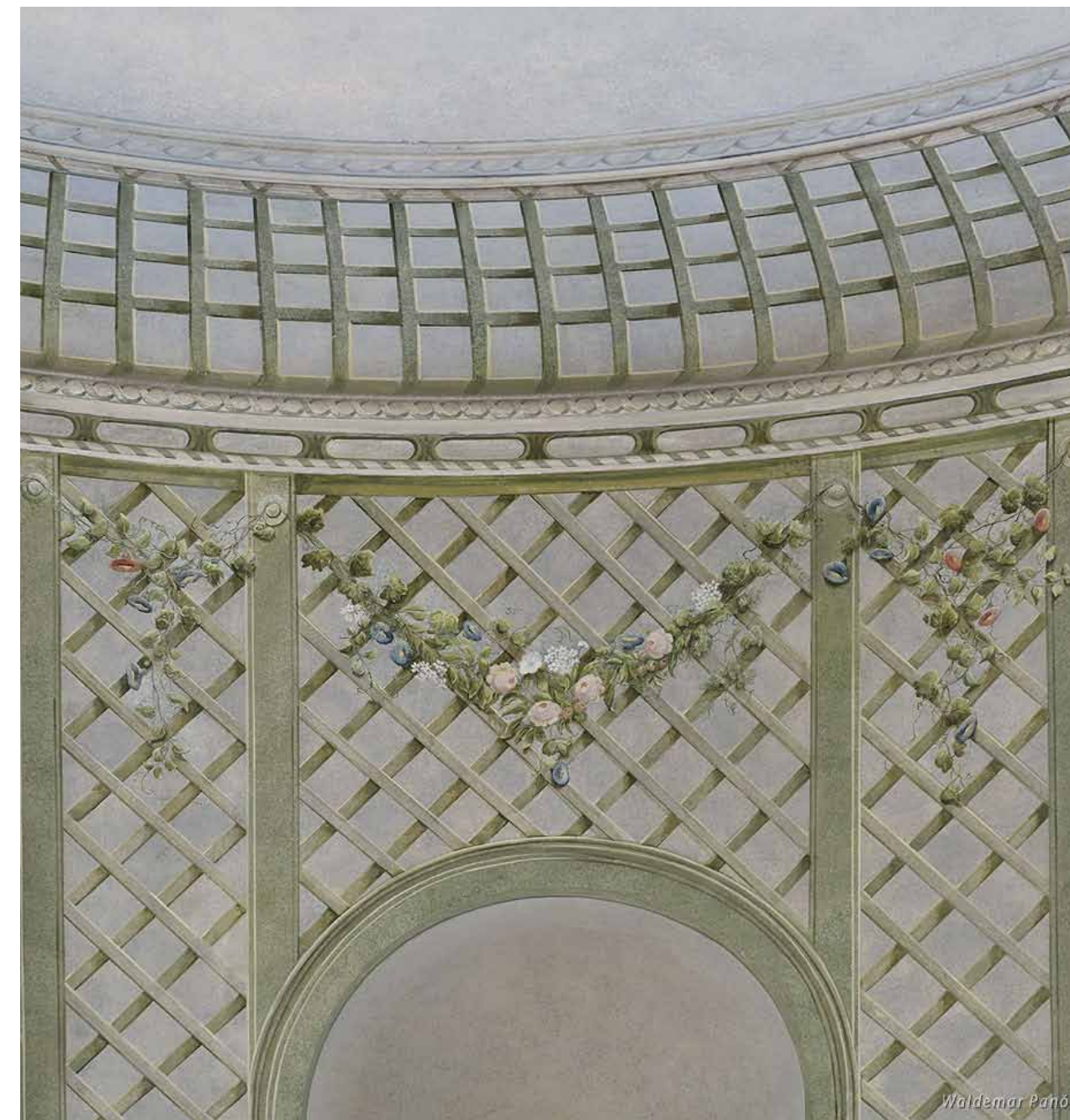
The building-cum-conservation work carried out in the areas surrounding the historic buildings and gardens was under constant supervision and accompanied by archaeological research, which encompassed a considerable part of the grounds. The finds from these archaeological excavations consisted of fragments of wall tiles decorated with cobalt blue glazes, which probably came from the Bathing Room and Bacchus Room in the Palace on the Isle, elements of the decoration and ornamentation, as well as old coins, including two szelągs (also called Boratynki in Polish) dating from the times of King Jan II Kazimierz of the Vasa dynasty.

During research work undertaken in connection with the reconstruction of the underground heating and power network, relics of an eighteenth-century structure, known as the Chinese Bridge, were uncovered at the junction of the Chinese Avenue and Royal Promenade. Originally this structure was used as a viewing platform and footbridge over the Chinese Avenue. Detailed records were made using 3D digital photography of the foundations and water channels which ran under the bridge and along the Royal Promenade.

The archaeological research conducted in the gardens, especially in the Romantic garden, enabled us to determine the successive phases of its transformation and to recreate its historic layout recorded on archival plans. A comparison of the historic layout of the alleyways with the archival sources, combined with the results of archaeological research, has shown that the landscape in the grounds of the Royal Łazienki Museum was continually being transformed.

The implementation of the project ‘Conservation and Renovation of the Palace on the Isle and its immediate surroundings’, being the most important task under the revitalization programme (plus 130M zlotys) has contributed to preserving and emphasizing the unique historic value of the Museum’s buildings, gardens and collections. Facilities were installed for people with disabilities so that they can make use of the cultural and educational facilities provided by the Royal Łazienki Museum. Thanks to the modernization of the infrastructure, the quality of services offered to the public has been enhanced, and working conditions in the modernized interiors have improved. The Virtual Museum Portal enables fast and wide-ranging access to up-to-date information on what the Museum has to offer, and its resources. Thanks to the completion of the project, it has been possible to bring to light full information regarding the Royal Łazienki’s historical and cultural heritage. Thanks to financial assistance obtained from European Union funds, and implementation of the revitalization project, it has been possible to show and make available the Royal Łazienki’s historical and cultural heritage in all its glory.

Translation: Anne-Marie Fabianowska

*Conservation et rénovation du Palais-sur-l'Île et de ses environs au
Musée du Palais Royal de Łazienki à Varsovie*

*Programme financé par les fonds européens : Priorité 11 « Culture et patrimoine culturel »
du Programme opérationnel infrastructures et environnement*

Łazienki Królewskie **renové**

Entre 2010 et 2015, le Musée du Palais Royal de Łazienki à Varsovie a réalisé un Programme de réhabilitation s'élevant à plus de 130 millions de zlotys. Ce programme avait été initié par Monsieur Bogdan Zdrojewski, ministre de la Culture et du Patrimoine national qui, en juillet 2010, m'a invité à prendre la direction du Musée. Initialement, en novembre 2010, la valeur des tâches planifiées représentait à peine 50 millions de zlotys, mais déjà en avril 2011, ce montant a atteint plus de 80 millions de zlotys pour dépasser finalement, grâce au soutien de l'actuelle ministre, le professeur Małgorzata Omilanowska, 130 millions de zlotys.

Durant ces cinq dernières années, la réhabilitation du site de Łazienki Królewskie a absorbé les plus importants fonds engagés au cours du siècle dernier. Plus de la moitié du budget a été assurée avec des Fonds européens et des Fonds norvégiens, l'autre partie étant financée par le Ministère de la Culture et du Patrimoine national, le Fonds National pour la Protection de l'Environnement et la Gestion de l'Eau, le Club des Mécènes de Łazienki et avec les fonds propres du Musée.

Complexe, le Programme de réhabilitation intégrait des travaux de recherche et d'études, la modernisation de l'ensemble des infrastructures techniques, la conservation des Collections Royales de tableaux, de sculptures et de gravures, la rénovation et la conservation des monuments, la revitalisation des jardins et la création d'un musée virtuel.

Le projet de « Conservation et rénovation du Palais-sur-l'Île et de ses environs au Musée du Palais Royal de Łazienki à Varsovie », financé dans le cadre du Programme opérationnel infrastructures et environnement, Priorité 11 « Culture et patrimoine culturel », a constitué le principal volet du Programme de réhabilitation. Le montant des travaux réalisés s'est élevé à 48 634 582,49 zlotys et la partie cofinancée avec des fonds communautaires a représenté 32 330 000 zlotys. Un accord de cofinancement du projet avait été signé le 5 septembre 2012 et tous les travaux ont été achevés en septembre 2015.

Les travaux de construction, de rénovation et de conservation réalisés au Palais-sur-l'Île ont été accompagnés de vastes opérations dans ses alentours. Situé à proximité, l'Amphithéâtre a bénéficié d'un programme de rénovation complexe prévoyant la modernisation de la scène et la restauration de la partie destinée au public. Des travaux ambitieux ont été réalisés au Palais de Mysłewice. Le revêtement goudronné des chemins et allées a été remplacé par du gravier et des pavés. Dans le cadre du projet de Musée Virtuel, un portail d'information moderne a modifié les modalités de services offerts au public. Les travaux réalisés ont également contribué aux recherches dans des domaines tels que l'histoire de l'art et des jardins, la conservation et l'archéologie. Ils ont permis de découvrir ou de reproduire des éléments du décor inconnus jusqu'à ce jour et d'identifier les étapes de développement de Łazienki.

Nous vous remettons un ouvrage qui présente l'effet final de nos efforts depuis cinq années grâce auxquels le site de Łazienki Królewskie a rejoint le cercle des meilleures résidences royales d'Europe. En nous promenant aujourd'hui dans les jardins nous pouvons de nouveau ressentir le charme de ce lieu magique, évoqué ainsi par le professeur Maria Poprzęcka : Le site de Łazienki Królewskie [...] permet de comprendre que « l'histoire est quelque chose de vivant ». L'histoire de ce lieu ne se résume pas à celle des bâtiments et des jardins qui les entourent. Indépendamment de leur propre passé, ils sont le cadre de nombreux événements. Témoins de l'histoire, ils en sont aussi acteurs. Ils offrent un décor aussi variable que les saisons, le temps, la lumière, les couleurs, les senteurs portées par le vent. L'architecture et l'art, le passé et le présent, les gens et la nature font l'âme de ce lieu unique - son *genius loci*. C'est grâce à eux que Łazienki ne se résume pas à un parc pittoresque parmi tant d'autres¹.

Nous vous invitons à visiter le site de Łazienki Królewskie rénové – un véritable havre de bonheur à Varsovie.

TADEUSZ ZIELENIEWICZ
Directeur du Musée

¹ Poprzęcka M., *Łazienki – pamięć i niepamięć*, Varsovie 2014, p. 6.

Marta Boguta, Piotr Zambrzycki, Andrzej Jaskuła

Conservation et rénovation du Palais-sur-l’Île et de ses environs au Musée du Palais Royal de Łazienki à Varsovie

Projet financé dans le cadre du Programme opérationnel infrastructures et environnement, Priorité 11 « Culture et patrimoine culturel »

L’HISTOIRE

L’origine de Łazienki Królewskie remonte à la fin du XVIIe s. C’est à cette époque que l’architecte Tylman van Gameren réalisa deux pavillons de jardin – l’Ermitage et les Bains – commandés par le grand maréchal de la Couronne, Stanisław Herakliusz Lubomirski. En 1764, le site devint la propriété du dernier roi de Pologne, Stanislas Auguste. Le roi sollicita plusieurs artistes de renom pour agrandir et décorer le domaine. La surveillance des travaux d’architecture fut confiée à l’Italien Domenico Merlini, le premier architecte du roi, l’auteur du Palais-sur-l’Île, de la Petite Maison Blanche et du Palais de Myślevice. Le roi commanda des travaux d’inventaire et des projets, concernant essentiellement les intérieurs, à Jan Chrystian Kamsetzer, originaire de Dresde. Il réalisa entre autres le décor de la Galerie de sculptures à l’Ancienne Orangerie et celui de l’Amphithéâtre. Aux travaux de décoration furent également associés André Le Brun, l’artiste qui pendant une trentaine d’années fut le principal sculpteur de la cour royale, ainsi que Marcello Bacciarelli. L’un des plus grands peintres de l’époque du classicisme en Pologne, peintre de la cour et conseiller artistique du roi, Bacciarelli conçut en 1766, à la demande de Stanislas Auguste, un projet de l’académie des beaux-arts à Varsovie, malheureusement jamais réalisé. L’atelier de Bacciarelli au

Château Royal de Varsovie joua partiellement le rôle de l’académie royale. Certaines peintures de Łazienki furent exécutées par Jan Bogumił Plersch qui décora le Palais-sur-l’Île, la Petite Maison Blanche, le Petit Théâtre et le Théâtre Royal dans l’Ancienne Orangerie.

Après plusieurs transformations, menées essentiellement en 1784, 1788 et de 1792 à 1793, les Bains de Lubomirski sont devenus le Palais-sur-l’Île que nous pouvons admirer à ce jour. La façade sud, encore fidèle à la stylistique baroque, fut retravaillée d’après le projet de Domenico Merlini, avec la participation d’André Le Brun et de Jan Chrystian Kamsetzer. La façade nord garda en revanche son style typique du classicisme de l’époque stanislavienne. Les murs du Palais et ses intérieurs furent décorés avec des sculptures issues de l’atelier royal et des copies des chefs-d’œuvre antiques. Sur la terrasse nord furent installées quelques statues représentant des combats de gladiateurs, inspirées des réalisations antiques comme *Le Gladiateur Borghèse*. Le programme iconographique du Palais, élaboré lors d’une époque marquée par la participation du roi aux débats de la grande Diète et aux travaux sur la Constitution du 3 Mai, reflète le programme politique de Stanislas Auguste. Dans la Salle de bal, les attributs du roi – la sagesse et la force – sont symbolisés par *L’Hercule Farnèse* et *L’Apollon du Belvédère*, tandis que les intérieurs de la Salle de Salomon, décorés de pein-

tures monumentales de Marcello Bacciarelli, représentent Stanislas Auguste sous les traits du roi biblique Salomon. La petite Rotonde située au centre du Palais devait servir de panthéon des souverains de Pologne. Le monarque y fit installer quatre statues des rois de Pologne (Casimir le Grand, SigismondI^{er}, Étienne Bathory, Jean III Sobieski) ainsi que les bustes des trois empereurs romains qu’il estimait le plus (Titus, Trajan, Marc Aurèle). Les vertus qu’ils incarnaient – courage, sagesse, justice et clémence – ont été représentées dans les tondi de Marcello Bacciarelli. Le Palais exposait quelques peintures majeures de la collection royale dont *La Jeune fille dans le cadre du tableau* et *Le savant à son pupitre* de Rembrandt van Rijn (actuellement au Château Royal de Varsovie). Stanislas Auguste souhaitait transformer sa résidence d’été en villa-musée, à l’instar de la Villa Borghèse ou de la Villa Ludovisi. Dans sa correspondance avec Marcello Bacciarelli, le monarque évoque la création au Palais Royal de Łazienki d’un premier musée moderne ouvert au public.

Le Palais-sur-l’Île s’entoura d’autres bâtiments : la Petite Maison Blanche, le Palais de Myślevice, l’Ancienne Orangerie et l’Amphithéâtre. La Petite Maison Blanche fut le premier pavillon entièrement conçu sur commande de Stanislas Auguste. L’intérieur de ce bâtiment typique du classicisme, construit entre 1774 et 1776 sur la Promenade du Roi, fut doté par Jan Bogumił Plersch de peintures grotesques, les premières de ce type en Pologne. Dans les salles intimistes de la Petite Maison Blanche se trouve aujourd’hui la Galerie Royale de gravures : une collection avec des scènes tirées des Métamorphoses d’Ovide, réalisées entre 1767 et 1771 par Pierre-François Basan et Noël Le Mire. Epargné par la

Seconde Guerre mondiale, le bâtiment est authentique et date de l’époque stanislavienne.

Le Palais de Myślevice fut élevé dans la partie est des Jardins. Il devait initialement servir de résidence à Stanislas Auguste qui, finalement, le laissa à son neveu, le prince Józef Poniatowski. Le palais est resté pratiquement inchangé jusqu’à nos jours, et ses intérieurs présentent majoritairement un décor pictural d’origine, œuvre de Jan Bogumił Plersch et d’Antoni Herliczka.

L’Ancienne Orangerie, conçue par Dominico Merlini, fut construite dans la partie ouest du jardin. Ce bâtiment, outre sa fonction de jardin d’hiver, devint aussi un lieu de rencontre des arts : il accueillit le Théâtre Royal et la plus grande collection de sculptures antiques présente en Pologne. Les fragments de peintures découverts en 2011, les projets détaillés de Jan Chrystian Kamsetzer et l’inventaire royal de 1795, ont permis de reconstruire la Galerie Royale de sculptures à l’Ancienne Orangerie. Reconstituée entre 2011 et 2015, elle est fidèle au projet de Stanislas Auguste. Aujourd’hui, dans la Galerie Royale de sculptures, sur fond des fresques représentant des paysages italiens idylliques, nous pouvons admirer quelques copies de sculptures antiques parmi les plus célèbres : *Le Groupe du Laocoon*, *L’Apollon du Belvédère*, *Le Méléagre*, *L’Amazone Mattei* ou encore *La Flore Farnèse*.

Visible depuis la terrasse du Palais-sur-l’Île, l’Amphithéâtre évoque par son architecture les ruines d’Herculanum et du Forum romanum. L’ancien amphithéâtre en terre fut remplacé, entre 1790 et 1793, par une structure en pierre d’après le projet de Jan Chrystian Kamsetzer. Encore aujourd’hui, la scène de l’Amphithéâtre reste flanquée de deux statues : *Le*

Gladiateur mourant et *Cléopâtre mourante*. L’attique de l’Amphithéâtre était initialement couronné de seize statues de dramaturges, réalisées par Tommaso Righi, d’après les modèles retenus par le roi et André Le Brun. Endommagées par le temps, elles ont été remplacées en 1922 par huit sculptures conçues par Jan Biernacki.

Stanislas Auguste n’a pas eu l’occasion de constater le résultat des transformations engagées sur le site de Łazienki : il quitta la Pologne en 1795, bien avant l’achèvement des travaux à la Rotonde du Palais-sur-l’Île. Les beaux-arts faisaient partie de son programme de réformes qui englobait des questions politiques, sociales et économiques. Les travaux menés à Łazienki et notamment le projet de création du premier musée public illustrent parfaitement les tentatives du roi soucieux d’éveiller la conscience nationale et de moderniser la Pologne. Jusqu’à ce jour, le site de Łazienki Królewskie reflète admirablement la vision utopique du souverain fondée sur la « république des rêves » et offre un exemple remarquable de l’héritage des Lumières européennes.

Dès 1812, après la vente du domaine par les successeurs du roi, Łazienki devint la résidence de la famille impériale russe et continua à subir des transformations. Le Jardin Romantique avec le Belvédère, le Réservoir, le Temple de Sybille, le Temple égyptien et la Nouvelle Orangerie (abritant aujourd’hui un restaurant gastronomique, le Belvédère) datent de cette époque. Après le recouvrement de l’indépendance par la Pologne, le site de Łazienki demeure au centre de la vie politique et culturelle. Destiné à la représentation, il sert de résidence de prestige aux autorités de l’État. Le Palais-sur-l’Île, partiellement détruit par les nazis en 1944, subira des travaux et

sera de nouveau ouvert au public en 1960. Il reste accessible à tous ceux qui souhaitent être au contact des arts et découvrir l’héritage culturel laissé par le dernier roi de Pologne et le siècle des Lumières.

LES TRAVAUX DE CONSERVATION ET LA RÉNOVATION DU PALAIS-SUR-L’ÎLE ET DE SES ENVIRONS

Le Palais-sur-l’Île, pièce maîtresse du projet royal, est le premier ouvrage concerné par le programme de revitalisation du Musée du Palais Royal de Łazienki bénéficiant du concours des financements européens. Les travaux de conservation et de construction ont été menés dans tout le bâtiment du Palais et dans ses environs les plus proches (terrasse, pavillons, petits ponts avec colonnades). En 1944, la charpente et le décor de la Salle de bal, de la Salle de Salomon et du premier étage furent sévèrement endommagés. Au cours de la reconstruction d’après-guerre, dans les années 1945-1960, les fragments détruits ont été reconstitués et l’ensemble a fait l’objet d’une solide conservation. Depuis cette époque l’état du Palais, établi sur une île artificielle et soutenu par des pieux de bois, est resté sous surveillance permanente mais les travaux de conservation y étaient réalisés de façon ponctuelle. Leur modeste périmètre et l’insuffisance des moyens mis en œuvre n’ont pas pu arrêter complètement le processus de destruction, touchant notamment certaines parties des terrasses, les façades, les décors extérieurs et les toits. Les travaux de conservation financés par les fonds européens dans le cadre du Programme opérationnel infrastructures et environnement ont

permis de renover l'édifice et renforcer la structure de la terrasse nord, redonnant au Palais-sur-l'Île sa forme artistique et historique d'origine. Cela a été possible grâce aux recherches réalisées en parallèle qui ont souvent conduit à des découvertes ayant un impact décisif sur les choix du comité d'experts en charge de la conservation-restauration.

Le projet visait principalement le renforcement de la structure du Palais par le remplacement du revêtement du toit, la conservation des façades et de leurs décors sculptés, l'isolation de la partie basse des murs, la réalisation d'un système d'évacuation des eaux pluviales plus performant, le renforcement des fondations des terrasses nord, nord-est et nord-ouest. Les fondations ont été renforcées par une méthode traditionnelle (avec des pieux de chêne) adaptée aux solutions d'origine. La terrasse sud avec ses sculptures, lampions stylisés et balustrades a été rénovée. Des travaux de conservation du décor historique au rez-de-chaussée et à l'étage du Palais ont été réalisés et ses installations ont été modernisées. Une restauration minutieuse du décor mural et celui des plafonds (moulures, stucs, carreaux hollandais d'époque, panneaux de tapisserie) a été exécutée. Les statues et les sellettes ainsi que les lustres, équipés désormais d'un système e-candels, ont bénéficié de la restauration. Les planchers et les parquets ont été refaits, tout comme les boiseries et leurs dorures, ainsi que les portes de l'ensemble des salles.

Durant les travaux de conservation des peintures murales de la Salle de bal on a découvert des fragments bien préservés des peintures originales de Jan Bogumił Plersch. Des études appuyées par des sources historiques, à savoir les Inventaires royaux

et les modèles d'époque (entre autres de Giovanni Volpato), ont permis de restituer l'aspect d'origine du XVIIIe s.

Les panneaux de soieries couvrant les murs de la Galerie de peintures, du Cabinet de portraits, de la Chambre à coucher du roi, de la Garde-robe, du Cabinet et du Vestibule ont été remplacés par des soieries reconstituées en France d'après des modèles d'époque et avec des techniques anciennes. Ces locaux sont un lieu d'exposition important : ils accueillent une précieuse Collection Royale de peintures et de sculptures dont une partie – des statues et des bustes dont, entre autres, *Le Faune au Chevreau* et *La Venus Médicis* – ont subi des travaux de conservation. Ces sculptures avaient été sévèrement endommagées pendant la Seconde Guerre mondiale comme en témoignent des nombreuses fissures, des restaurations et des tâches noires consécutives à l'incendie ayant ravagé le Palais-sur-l'Île en 1944. Le recours à des techniques modernes comme le nettoyage laser et l'utilisation des nouveaux matériaux de conservation ont permis aux statues de retrouver toute leur valeur esthétique.

La découverte, dans la Salle de bain, des stucs et des bas reliefs d'époque a conduit au changement de la palette de couleurs de cette pièce. Le décor a retrouvé ses tons chatoyants et les bas-reliefs posés sur les murs leur brillance « marbrée ». Dans le Vestibule on a découvert et mis en évidence des enduits d'origine dans les panneaux qui surplombent les portails des entrées menant au Cabinet de Bacchus et à la Salle à manger. Les recherches ont permis d'affirmer que ces enduits datent de la fin du XVIIe s., soit de l'époque du pavillon des bains de Stanisław Herakliusz Lubomirski.

Des travaux de même envergure ont été réalisés dans le Palais de Mysławice, l'un des édifices le mieux conservés du site de Łazienki. Les travaux menés après la guerre s'étaient focalisés sur les éléments intérieurs les plus précieux : les paysages urbains de la Salle à manger, le plafond de la Salle de bain figurant Flore et Zéphyr, le Cabinet des paysages ou la Chambre à coucher. Ces travaux n'avaient pas toujours respecté les détails d'origine et la couche picturale, ce qui avait détérioré les valeurs esthétiques primitives des salles. Certains décors du rez-de-chaussée et du premier étage du Palais avaient été restaurés de façon superficielle. Les murs, les plafonds et les boiseries avaient été repeints à plusieurs reprises. Les rénovations successives avaient altéré l'élégance et la finesse des décors, les ornements délicats des stucs, corniches et boiseries avaient perdu de leur précision, les dorures avaient été refaites avec des procédés moins onéreux à base de métal imitant l'or. Le principal objectif des travaux qui viennent d'être achevés a consisté à redonner l'aspect esthétique et historique des intérieurs du Palais, tout en dévoilant et préservant les éléments décoratifs d'origine, y compris les couches picturales. C'est le cas des polychromies florales du XVIIIe s. du Vestibule Est au rez-de-chaussée, retrouvées durant les travaux, ou des polychromies d'exception restées invisibles jusqu'à ce jour et découvertes à l'occasion des recherches sur les décors au deuxième étage du Palais. L'analyse des couleurs d'origine et la démarche des conservateurs basée sur les technologies inspirées d'un traitement des détails à l'ancienne (stuc brillant, dorures) ont permis de reconstituer le caractère, les tons et la composition d'origine des intérieurs. Toutes les pièces situées au rez-de-chaussée et à l'étage du Palais ont été

renovés avec leurs décors d'époque, de même que les éléments en bois ornant les salles : boiseries, niches de fenêtres, cadres dorés des panneaux muraux, cadres de fenêtres et de portes, sellettes. Les installations électriques et les installations à courant faible ont été modernisées, les fondations du bâtiment ont été asséchées et isolées, la toiture en cuivre avec son ancienne charpente a été refaite, les façades et leurs décors en pierre ont bénéficié des travaux de conservation. La mise à nu des éléments de la charpente, effectuée durant les travaux, a confirmé les étapes de l'agrandissement du Palais de Mysławice (les années 70 et 80 du XVIIIe siècle).

L'Amphithéâtre, localisé à proximité du Palais-sur-l'Île, dès le début servait au roi de théâtre en plein air. Pour qu'il puisse aujourd'hui assurer cette fonction avec succès, il a fallu moderniser la scène et ses bâtiments annexes (deux garde-robes identiques) et restaurer la partie destinée aux spectateurs. Les travaux de conservation et de construction ont conduit à sécuriser et à renforcer les murs, restaurer la façade et les revêtements en pierre des gradins du public, ainsi que la fosse d'orchestre avec ses sculptures. Un nouveau système d'isolation et d'évacuation des eaux pluviales a été réalisé et une partie du quai de la partie destinée au public a été renforcée. La loge du roi, perchée au-dessus du canal, a été reconstituée d'après les sources historiques et les bancs du public ont retrouvé leur couleur d'origine. Les deux statues d'André Le Brun – *Le Gladiateur mourant* et *Cléopâtre mourante (Ariane endormie)* ainsi que le lion sculpté par Franciszek Pinck ont été restaurés. Nous pouvons admirer ces statues des deux côtés de la scène, là où elles avaient été installées sur l'ordre du roi Stanislas Auguste.

Des travaux d'envergure ont été menés dans les jardins historiques. Ils ont notamment concerné la disposition d'origine du Jardin Romantique, les environs de l'Ermitage et de la Route du Belvédère où le revêtement d'origine, gravillons et pavés, a pris la place du goudron qui recouvrait les allées. Les éléments des ponts, des passerelles et des escaliers desservant les terrasses ont été restaurés, changeant de place pour certains afin de respecter le projet d'origine. A l'occasion des travaux de revalorisation des jardins, le réseau de chaleur souterrain et quelques tronçons du réseau électrique appartenant au Musée ont été remplacés.

Les travaux de construction et de conservation, réalisés à proximité des monuments historiques et dans les jardins, ont été supervisés en permanence. Ils s'accompagnaient de fouilles archéologiques menées sur une grande partie du site de Łazienki Królewskie. Les trouvailles ont été mises à l'abri : un ensemble de carreaux muraux bleus de cobalt, provenant probablement de la Salle de bain et du Cabinet de Bacchus du Palais-sur-l'Île, des fragments de décors, des anciennes pièces de monnaie, dont deux deniers de Jean II Casimir Vasa (dites « boratynki »).

Durant les travaux annexes accompagnant la reconstruction du réseau souterrain de chaleur au croisement de l'Allée Chinoise et la Promenade du Roi des vestiges d'un ouvrage du XVIIIe siècle connu sous le nom de Pont Chinois ont été découverts ; il servait de point de vue panoramique et de passerelle au-dessus de l'Allée Chinoise. Une partie des fondations et du canal tracé le long de la Promenade du Roi ont fait l'objet d'une visualisation détaillée 3D.

Les travaux archéologiques menés dans les jardins, et notamment au sein du Jardin Romantique, ont permis de comprendre les phases successives de ses transformations et de reconstituer son ancien tracé, connu des plans d'archives. Une comparaison des parcours des différentes époques basée sur les sources d'archives et les fouilles réalisées permet de constater que le site de Łazienki Królewskie subissait des transformations paysagères incessantes.

La réalisation de la tâche « Conservation et rénovation du Palais-sur-l'Île avec ses environs », constituant la partie essentielle du programme de revitalisation du Musée du Palais Royal de Łazienki « à plus » de 130 millions de zlotys, a contribué à la mise en valeur des ouvrages, des jardins et des collections d'exception. Des aménagements pour des personnes en situation d'handicap facilitent l'accès aux manifestations culturelles et éducatives de Łazienki Królewskie. La modernisation des infrastructures a amélioré la qualité de l'accueil du public et les conditions de travail dans les bâtiments adaptés. Un portail intitulé le Musée Virtuel offre un accès large et rapide aux informations sur l'offre du Musée et ses ressources. Grâce au concours financier des fonds européens, la réalisation du projet de revitalisation permet d'exposer le patrimoine culturel et historique du Musée du Palais Royal de Łazienki dans toute sa splendeur.

Traduction : Agata Kozak, Justyna Budzyk

*Konservierung und Renovierung des Palasts auf der Insel samt Umgebung im
Museum Łazienki Królewskie in Warschau*

Das Programm wurde aus EU-Mitteln im Rahmen von Schwerpunkt 11 „Kultur und kulturelles Erbe“
des operationellen Programms „Infrastruktur und Umwelt“ finanziert

Łazienki Królewskie restauriert

In den Jahren 2011–2015 realisierte Museum Łazienki Królewskie das Revitalisierungsprogramm, dessen Wert + 130 Millionen Zloty betrug. Das Programm wurde von Herrn Bogdan Zdrojewski, dem Minister für Kultur und nationales Erbe initiiert, der mich im Juli 2010 einlud, die Stelle des Direktors des Museums einzunehmen. Im November 2010 betrug der Wert von geplanten Aufgaben noch nur + 50 Millionen Zloty, aber schon im April 2011 stieg die Summe auf + 80 Millionen, und in der Endperiode überschritten die Kosten dank der Unterstützung der amtierenden Ministerin Prof. Małgorzata Omilanowska + 130 Millionen Zloty.

Im Laufe der vorigen 5 Jahre bestimmte man für die Revitalisierung von Łazienki Królewskie die größten finanziellen Mittel in den letzten 100 Jahren. Über die Hälfte der Gelder kam von dem EU-Fonds, Norwegen-Fonds, und die restlichen von dem Ministerium für Kultur und nationales Erbe, von dem Nationalen Fonds für Umweltschutz und Wasserwirtschaft, von dem Mäzenatenklub der Łazienki und von eigenen Einnahmen des Museums.

Das Revitalisierungsprogramm hatte einen komplexen Charakter und umfasste Forschungen und Gestaltung, Modernisierung der ganzen technischen Infrastruktur, Konservierung der Könighen Gemälde-, Skulpturen- und Grafiksammlung, Renovierung und Konservierung von Denkmalobjekten, Revitalisierung der Gärten und Gründung eines virtuellen Museums.

Die größte Aufgabe im Rahmen des ganzen Revitalisierungsprojekts war die „Konservierung und Renovierung des Palasts auf der Insel samt Umgebung“, die im Rahmen von Schwerpunkt 11 „Kultur und kulturelles Erbe“ des operationellen Programms „Infrastruktur und Umwelt“ finanziert wurden.

Der Wert der ausgeführten Arbeiten betrug 48 634 582,49 Zloty, darunter kamen 32 330 000 Zloty aus den EU-Mitteln. Das Subventionsabkommen wurde am 5. September 2012 unterzeichnet und die Arbeiten im September 2015 beendet.

Neben den wichtigsten Konstruktions-, Bau- und Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel führte man auch viele Arbeiten in seiner Umgebung. Das Amphitheater wurde einer Gesamtkonservierung unterzogen, man erneuerte den Zuschauerraum und modernisierte die Bühne. Auch der Myślewicki-Palast wurde gründlich renoviert. Von den Gartenwegen entfernte man den Asphalt und bedeckte sie mit Kies und Stein. Im Rahmen des Projekts des virtuellen Museums entstand ein modernes Informationsportal, das einen besseren Umgang mit dem Publikum ermöglichte. Die Arbeiten waren auch eine Gelegenheit, verschiedene Recherchen im Bereich der Kunst- und Gartengeschichte, der Konservierung oder der Archäologie vorzunehmen. Sie ermöglichten auch eine Entdeckung oder Wiederherstellung von den früher unbekannten Elementen der Ausstattung und die Festlegung der Entwicklungsstufen von Łazienki.

Wir präsentieren Ihnen ein Album, das den Endeffekt unserer 5-jährigen Bemühungen zeigt, dank deren Łazienki Królewskie wieder zu den besten europäischen könighen Residenzen gehören. Während des Spaziergangs können wir heute erneut den Charme dieses außergewöhnlichen Orts verspüren, wie Prof. Maria Poprzęcka schrieb: Łazienki Królewskie [...] lassen uns spüren, dass «Geschichte eine lebendige Sache ist». *Die Geschichte von Łazienki ist nicht nur eine Geschichte der Bauten und des sie umgebenden Gartens. Łazienki haben ihre Geschichte, sie wurden aber selber zum Schauplatz der Geschichte. Sie sind Zeugen der Ereignisse, nehmen aber an ihnen auch teil. Sie sind ein Schauplatz, der wechselhaft ist wie Jahreszeiten, wie Wetter, Licht, Farben, wie von dem Wind getragene Düfte. Architektur und Kunst, Vergangenheit und Gegenwart, Menschen und Umwelt bilden zusammen einen genius loci – den Geist dieses ungewöhnlichen Ortes. Dank ihnen sind Łazienki viel mehr als nur einer der vielen malerischen Gärten*¹.

Wir laden Sie zu den erneuerten Łazienki Królewskie – dem glücklichsten Ort in Warschau ein.

TADEUSZ ZIELNIEWICZ
Direktor des Museums

¹ Poprzęcka M., *Łazienki – pamięć i niepamięć*, Warschau 2014, S. 6.

Marta Boguta, Piotr Zambrzycki, Andrzej Jaskuła

Konservierung und Renovierung des Palasts auf der Insel samt Umgebung im Museum Łazienki Królewskie in Warschau

Das Programm wurde aus EU-Mitteln im Rahmen von Schwerpunkt 11 „Kultur und kulturelles Erbe“ des operationellen Programms „Infrastruktur und Umwelt“ finanziert

GESCHICHTE

Die Geschichte von Łazienki Królewskie begann Ende des 17. Jhs., als der Architekt Tilman van Gameren auf Geheiß des Großen Kronmarschalls, Stanisław Herakliusz Lubomirski, zwei Gartenpavillons errichtete: die Eremitage und das Badehaus. 1764 kam der ganze Komplex an den letzten polnischen König, Stanislaus August. Viele namhafte Künstler wurden von dem König zur Mitarbeit an dem Ausbau und Ausstattung des Guts eingeladen. Die Bauarbeiten wurden von dem Italiener Domenico Merlini geleitet, dem ersten königlichen Architekten, der den Palast auf der Insel, das Weiße Haus oder den Myslewicki-Palast schuf. Die Inventarisierungs- und Projektarbeiten – vor allem die Innenräume betreffend – wurden auch von Johann Christian Kammsetzer aus Dresden geführt, der unter anderem die Ausstattung der Königlichen Skulpturengalerie in der Alten Orangerie und das Amphitheater entwarf. Als Dekorateur engagierte man André Le Brun, der über 30 Jahre als „erster Bildhauer“ am königlichen Hof fungierte, und Marcello Bacciarelli. Bacciarelli war einer der hervorragendsten Maler des Klassizismus in Polen, königlicher Hofmaler und königlicher Berater in Fragen der Kunst. 1766 schuf er auf Geheiß von Stanislaus August ein Projekt der Gründung der

Akademie der Künste in Warschau, das leider nicht realisiert wurde. Die Malerwerkstatt von Bacciarelli auf dem Königlichen Schloss in Warschau spielte zum Teil die Rolle einer königlichen Akademie. Malerische Verzierung wurde auch von Johann Gottlieb Plersch geschaffen, der den Palast auf der Insel, das Weiße Haus, das Kleine Theater und das Königliche Theater in der Alten Orangerie bemalte.

Infolge etlicher Umbauten – vor allem in den Jahren 1784, 1788 und 1792–1793 – verwandelte sich das Badehaus Lubomirski in den Palast auf der Insel, dessen Form man bis heute bewundern kann. Die Südseite wurde nach dem Projekt von Domenico Merlini mit Beteiligung André Le Bruns und Johann Christan Kammsetzers noch im Barockstil umgebaut. Die Nordseite ist dagegen schon ein Beispiel des Klassizismus der Stanislaus-Zeit. Auf den Fassaden und im Inneren des Palastes standen originelle, in der königlichen Werkstatt entstandene Skulpturen und die marmornen Kopien von antiken Meisterwerken. Auf der Terrasse zur Nordseite wurden die Skulpturen von kämpfenden Gladiatoren aufgestellt, die nach antiken Vorbildern (wie z.B. *Gladiator Borghese*) geschaffen wurden. Das ikonografische Programm des Palastes, das in den Zeiten entstand, in denen sich der König für die Sitzungen des Vierjährigen Sejms und die Arbeit an der Verfassung vom 3. Mai engagierte, spiegelte das politische Programm von Stanislaus August

wider. In dem Ballsaal verkörperten die Gestalten von Herkules Farnese und Apollo von Belvedere die Tugenden des Königs – Weisheit und Kraft – und der Saal des Salomon wurde mit monumentalen Gemälden von Marcello Bacciarelli ausgeschmückt, die Stanislaus August als den biblischen König Salomo darstellten. Die in der Mitte des Palastes situierte Rotunde hatte ein Pantheon der Herrscher zu sein. Im Auftrag des Königs stellte man hier die Statuen von vier polnischen Herrschern (Kasimir der Große, Sigismund I., Stephan Bátorý, Johann III. Sobieski) und die Büsten von den drei von Stanislaus August meist geschätzten römischen Kaisern (Titus, Traian, Mark Aurel). Ihre Tugenden – Gerechtigkeit, Gnade, Mut und Vernunft – wurden in den Tondos von Marcello Bacciarelli gemalt.

Im Palast wurden die wertvollsten Werke aus der von dem König gegründeten Königlichen Gemäldesammlung ausgestellt, darunter *Mädchen im Bilderrahmen* und *Gelehrter am Schreibpult* von Rembrandt van Rijn (zur Zeit in dem Königlichen Schloss in Warschau). Stanislaus August wollte seine Sommerresidenz in ein Villa-Museum verwandeln – nach dem Vorbild von Villa Borghese oder Villa Ludovisi. In seiner Korrespondenz mit Marcello Bacciarelli äußerte er die Idee zur Gründung des ersten öffentlichen modernen Museums in Łazienki Królewskie.

Gleichzeitig mit dem Palast auf der Insel entstanden andere Bauten: Weißes Haus, Myslewicki-Palast, Alte Orangerie und Amphitheater. Das Weiße Haus war das erste Gebäude in Łazienki, das König Stanislaus August von Grund auf errichten ließ. Im Innern dieses klassizistischen, in den Jahren 1774–1776 bei der Königlichen Promenade

entstandenen Pavillons malte Johann Gottlieb Plersch Grottesken, die das erste polnische Beispiel von solchen Dekorationen darstellen. In den gemütlichen Räumen des Weißen Hauses wird heute die Königliche Grafiksammlung ausgestellt – ein Zyklus von Illustrationen zu den Metamorphosen des Ovid, der 1767–1771 von Pierre-François Basan und Noël Le Mire geschaffen wurde. Das Gebäude wurde während des Krieges glücklicherweise nicht beschädigt und ist bis heute ein originelles Denkmal aus der Stanislaus-Zeit.

Im östlichen Teil des Gartens baute man den Myslewicki-Palast. Er sollte ursprünglich als Residenz des Königs dienen, Stanislaus August bestimmte ihn aber für seinen Neffen, Fürst Józef Poniatowski. Der Palast befindet sich heute in einem beinahe unveränderten Zustand – in den Innenräumen kann man die zum großen Teil originelle malerische Dekoration von Johann Gottlieb Plersch und Antoni Herliczka bewundern.

Die Alte Orangerie, die auch von Domenico Merlini entworfen wurde, situierte man im westlichen Teil des Gartens. Das Gebäude fungierte ursprünglich als Wintergarten, außerdem aber auch als ein Ort, in dem sich die Künste trafen – hier brachte man das Königliche Hoftheater und die größte Sammlung der antiken Skulpturen in Polen unter. Aufgrund von den 2011 entdeckten und in Fragmenten erhaltenen Malereien, ausführlichen Projekten Johann Christian Kammsetzers und von dem königlichen Inventar aus dem Jahr 1795 rekonstruierte man in den Jahren 2011–2015 in der Alten Orangerie die Königliche Skulpturengalerie im Einklang mit dem Konzept Stanislaus Augusts. In der Königlichen Skulpturengalerie kann man heute vor

dem Hintergrund der illusionistischen Architektur mit einer idyllischen italienischen Landschaft die Kopien von den berühmtesten Skulpturen der antiken Welt bewundern: *die Laokoon-Gruppe*, *Apollo von Belvedere*, *Meleager*, *Amazonen Mattei* oder *Flora Farnese*.

Das von der Terrasse des Palasts auf der Insel sichtbare Amphitheater knüpft in seiner Architektur an die Ruinen von Herculaneum und Forum Romanum an. Anstelle des Erdtheaters entstand in den Jahren 1790–1793 ein neues, von Johann Christian Kammsetzer entworfenes Steinamphitheater. Bis heute wird der Erdgeschoss teil des Theaters von zwei Skulpturen flankiert: Sterbender *Gladiator* und *Sterbende Kleopatra*. Die Attika des Amphitheaters war ursprünglich von den Statuen der 16 Dramatiker gekrönt, die von Tommas Righi nach den von dem König und André Le Brun festgelegten Vorbildern ausgeführt wurden. 1922 wurden die zerstörten Statuen von acht Skulpturen Jan Biernackis ersetzt.

Stanislaus August war es nicht vergönnt, den endgültigen Effekt des von ihm angefangenen Umbaus von Łazienki zu sehen, er verließ Polen 1795, noch vor der Abschließung der Arbeiten in der Rotunde des Palasts auf der Insel. Für Stanislaus August waren die schönen Künste ein Teil des Reformenprogramms, das politische, gesellschaftliche und wirtschaftliche Fragen umfasste. Auch die in Łazienki geführten Arbeiten, besonders diejenigen, die mit der Gründung eines ersten öffentlichen Museums verbunden waren, geben ein gutes Bild von dem Bestreben des Königs, nationales Selbstbewusstsein zu bauen und die Polnische Republik zu verbessern. Bis heute sind Łazienki Królewskie eine außergewöhnliche Widerspiegelung der utopischen Idee

des Herrschers, eine „Traumrepublik“ zu gründen, und ein hervorragendes Zeugnis der europäischen Aufklärung.

Nachdem die Erben des Königs das Gut 1812 verkauft hatten, wurden Łazienki zum Sitz der zaristischen Familie Romanow; ihr Aussehen veränderte sich weiter. Aus dieser Periode blieben bis heute der Romantische Garten mit dem Belvedere, der Wasserspeicher, der Sibyllentempel, der Ägyptische Tempel oder die Neue Orangerie erhalten, in der sich heute das bekannte Restaurant Belvedere befindet. Nach der Erlangung der Unabhängigkeit von Polen blieben Łazienki als ein Repräsentationssitz der Staatsbehörden im Zentrum des politischen und kulturellen Lebens. Der Palast auf der Insel, der von den Besatzungsmächten 1944 zum Teil zerstört wurde, wurde 1960 nach der Restaurierung erneut dem Publikum zugänglich gemacht – bis heute bleibt er offen für alle, die mit Kunst umgehen und sich mit dem Erbe des letzten polnischen Königs und der Kultur der Aufklärung vertraut machen möchten.

KONSERVIERUNG UND RENOVIERUNG DES PALASTS AUF DER INSEL SAMT UMGEBUNG

Der Palast auf der Insel, der den Mittelpunkt des königlichen Projekts bildet, ist das wichtigste Objekt, das im Rahmen des Programms aus EU-Mitteln revitalisiert wurde. Die Konservations- und Bauarbeiten betrafen den ganzen Palast mit seiner nächsten Umgebung, d.h. Terrassen, Pavillons und Kolonnadenbrücken. 1944 wurden der Ballsaal, der Saal des Salomon und die erste Etage beschädigt, sowohl was die Konstruktion, als auch was die Ausstattung des

Palasts anbetrifft. Während des Wiederaufbaus in den Jahren 1945–1960 wurden die zerstörten Teile rekonstruiert und das Ganze einer gründlichen Konservierung unterzogen. Seitdem wurde der auf Holzpfeilern und einer künstlichen Insel platzierte Palast als ein Denkmalobjekt ständig überwacht, es wurden auch stellenweise Konservierungsarbeiten durchgeführt. Diese Maßnahmen, die infolge der knappen Mittel auch einen beschränkten Charakter hatten, konnten den Destruktionsprozess nicht völlig hemmen, besonders was die Terrassen, Fassaden, Außendekorationen und Dächer angeht. Das im Rahmen des operationellen Projekts „Infrastruktur und Umwelt“ realisierte Programm der Konservierungsarbeiten ermöglichte eine Erneuerung des Denkmals, eine Befestigung der Konstruktion der Nordterrasse, was eine Unterstreichung des originellen künstlerischen und historischen Ausdrucks des Palastes zur Folge hatte. Möglich gemacht wurde das auch von den Forschungsarbeiten, während deren man nicht selten die das Befinden des Konservatorenrats beeinflussenden Entdeckungen machte.

Das Hauptziel des Projekts war die Sicherstellung des Palasts durch die Auswechslung der Dachdeckung, die Konservierung der Fassade mit Skulpturaus schmückung, die Verbesserung von der Isolation der unteren Teile der Mauer, die Ausführung eines neuen, ergiebigeren Systems der Regenwasserableitung und die Befestigung der Terrassenfundamente von der nördlichen, nordöstlichen und nordwestlichen Seite. Die Fundamente wurden auf eine traditionelle Weise befestigt: mit Eichenbalken, im Einklang mit den schon vorhandenen historischen Lösungen. Auch die Südterrasse mit

den Statuen, stilisierten Lampen und Geländern wurde revalorisiert. Ein wichtiger Bestandteil der Arbeiten war die Konservierung der Ausstattung der historischen Innenräume im Erdgeschoss und in der ersten Etage des Palasts, die mit einer Modernisierung der technischen Installationen einherging. Man restaurierte gründlich die Wand- und Deckendekorationen: Stuckarbeit, historische Beläge aus holländischen Kacheln und Stoffpaneelen. Man erneuerte auch die Statuen samt Postamente und die dekorativen Luster, die mit einem E-candels-System ausgestattet wurden. Man renovierte auch die Fußböden. Restauriert wurden die mit Gold verzierten Wandpaneelen und die Türschlösser in allen Räumen.

Im Laufe der Konservierungsarbeiten entdeckte man bei den Wandpolychromien in dem Ballsaal gut erhaltene Partien von den originalen Malereien Johann Gottlieb Plersch's. Ihre Untersuchungen zusammen mit den historischen Quellen, d.h. den königlichen Inventaren und den Mustern aus der Epoche, u.a. dem Werk von Giovanni Volpato, erlaubten es, die ursprüngliche Form des Innenraumes aus dem 18. Jh. wiederherzustellen.

In der Gemädegalerie, Porträtkabinett, Schlafzimmer des Königs, Garderobe, Kabinett und im Vorraum ersetzte man die samtenen Wandbezüge durch die neuen, die nach den historischen Mustern und Techniken in Frankreich produziert wurden. In diesen Räumen befindet sich ein wichtiger Teil der wertvollen königlichen Gemälde- und Skulpturensammlung; manche darin befindliche marmorne Statuen und Büsten – darunter *Faun mit Böcklein* und *Medizinische Venus* – wurden auch renoviert. Diese Skulpturen wurden

während des Zweiten Weltkrieges stark beschädigt, was man an deutlichen Rissen, zahlreichen Formergänzungen und schwarzen Flecken, die 1944 während des Brands des Palastes entstanden, erkennen konnte. Erst durch die Verwendung moderner Techniken – darunter der Laserablation – und neuer Konservierungsmaterialien konnte man ihren originellen ästhetischen Wert veranschaulichen.

Die in dem Badezimmer entdeckten historischen Stuckarbeiten und Flachreliefs waren Grundlage für die Veränderung der bisherigen Farbgebung des Inneren. Die warme Farbtönung der Dekorationen und das „marmorne“ Schimmern der Wandreliefs wurde wiederhergestellt. Im Vorraum entdeckte man und stellte zur Schau den historischen Putz in den oberen Partien der Eingangsportale zum Zimmer des Bacchus und zum Speisezimmer. Aus den Untersuchungen ergab sich, dass der Putz aus dem Ende des 17. Jh., aus der Zeit des Badepavillons von Stanisław Herakliusz Lubomirski, stammt.

Ähnliche Arbeiten führte man auch in dem Myslewicki-Palast durch, der eins der am besten erhaltenen Objekte auf dem Łazienki-Gelände darstellt. Die nach dem Krieg durchgeführten Konservierungsarbeiten betrafen die wertvollsten Elemente der Innenräume – die Vedutenmalereien im Speisezimmer, den Plafond von *Zephyr und Flora* in dem im Erdgeschoss befindlichen Badezimmer, das Landschaftszimmer und das Schlafzimmer. Die frühere Konservierung wurde manchmal ohne richtige Berücksichtigung der originellen Details und der Malschicht durchgeführt, was den Verlust des originellen ästhetischen und historischen Wertes der Innenräume zur Folge hatte. Die restlichen Teile der Ausstattung im Erdgeschoss und in der ersten Etage

des Palasts unterzog man vorläufigen Reparaturen, Wände, Decken und Wandpaneele wurden übermalt. Aus diesem Grunde verloren die Verzierungen im Laufe der Renovierungen ihre Leichtigkeit und Schönheit, die subtilen Ornamente der Stuckarbeit, der Gesimse und der Holzwandpaneele verloren ihre ausdrucksvolle Form, und die Vergoldungen wurden durch eine billigere Schicht aus Schlagmetall ersetzt. Die Hauptidee der jetzigen Arbeiten war, das originelle ästhetische und historische Aussehen der einmaligen Innenräume des Palasts wiederherzustellen, wobei den Schwerpunkt die Entdeckung und die Sicherstellung von den erhaltenen originellen Teilen der Dekoration, darunter auch der Malschichten, bildete. So geschah es im Falle von den im Laufe der Arbeiten entdeckten originellen Pflanzenpolychromien aus dem 18. Jh. im Östlichen Vorzimmer im Erdgeschoss oder im Falle von den Untersuchungen der Dekorationen in den auserwählten Innenräumen der zweiten Etage, wo man einmalige historische, bisher nicht sichtbare Polychromien aufdeckte. Man untersuchte die originelle Farbtönung und bediente sich bei der Konservierung der originellen Technologien, die an die historische Ausführung der Details anknüpften (Stuckarbeit, Vergoldung), was den originellen Charakter, die Farbtönung und die Innerraumkomposition zu zeigen erlaubte. Man renovierte alle historischen Räume im Erdgeschoss und in der ersten Etage des Palasts und die hölzernen Details der Innenausstattung: Wandpaneele, Fensternischen, vergoldete Rahmen der Paneele, Fenster- und Türtischlerei und die Sockel. Man modernisierte auch die elektrischen und Niederspannungsinstallationen, entwässerte

und isolierte aufs Neue die Fundamente des Palasts, wechselte die kupferne Dachdeckung aus, verbesserte die historische Konstruktion des Dachstuhls, konservierte die Fassade mit Steindetails. Im Laufe der Arbeiten, nach der Aufdeckung einzelner Elemente des Dachstuhls, bestätigte man die historischen Ausbauphasen des Myślewicki-Palasts (die 1770er und die 1780er Jahre).

Das in der Nähe des Palast auf der Insel befindliche Amphitheater diente ursprünglich als Freilichtbühne des Königlichen Theaters. Damit es auch heute als eine Theaterbühne funktionieren kann, musste man die Szene und die Hilfsgebäuden (historische Zwillingsgarderoben) modernisieren und den Zuschauerraum renovieren. Die Bau- und Konservierungsarbeiten umfassten die Sicherstellung und Befestigung der Mauerkrone, die Konservierung der Fassade und der Steinbeläge des Zuschauerraums und des Orchesterkanals mit den Skulpturverzierungen, die Ausführung eines neuen Isolierungs- und Regenwasserableitungssystems, und dazu noch die Befestigung des Publikumsufers. Nach den historischen Quellen wurde die königliche Loge rekonstruiert, die sich am Wasserkanal befand, und die Farbgebung der Publikumsbänke. Man konservierte auch zwei Statuen von André Le Brun – den *Sterbenden Gladiator* und die *Sterbende Kleopatra (Schlafende Ariadne)* und den von Franz Pinck geschaffenen Löwen. Die Skulpturen können wir auf beiden Seiten der Bühne bewundern, wo Stanislaus August sie ausstellen ließ.

Im Rahmen des Projekts wurden auch die historischen Gärten berücksichtigt, darunter die historischen Aufteilungen des Romantischen Gartens, die Umgebung von der Eremitage oder des Belvedere-

Weges, auf denen man den Kies- und Pflasterbelag anstelle der Asphaltwege wiederherstellte. Man renovierte die Elemente der Kleinarchitektur, wie Brücken, Überwege oder Terrassentreppen, in Anlehnung an historische Quellen korrigierte man auch stellenweise die Aufteilung. Bei den Revalorisierungsarbeiten auf dem Gebiet des Gartens tauschte man das unterirdische Heizungsnetz und Teile des Energienetzes aus, die zur Infrastruktur des Museums gehörten.

Die Bau- und Konservierungsarbeiten, die man in der Umgebung von Denkmalgebäuden und auf dem Gebiet der Gärten realisierte, wurden von einer ständigen archäologischen Überwachung und Untersuchungen begleitet, die einen bedeutenden Teil von Łazienki Królewskie betrafen. Man sicherte die von den Ausgrabungen stammenden Funde ab, darunter eine Sammlung von mit Kobalt bemalten Wandfliesen, die aller Wahrscheinlichkeit nach aus dem Badezimmer und dem Zimmer des Bacchus im Palast auf der Insel stammten, Teile von Dekorationen, historische Münzen, darunter zwei Schillinge von Johann II. Kasimir Wasa (sog. Boratiner).

Im Laufe der die Arbeit an der Umbauung des unterirdischen Heizungsnetzes begleitenden Ausgrabungen fand man auf der Kreuzung der Chinesischen Allee und der Königlichen Promenade die architektonischen Reste eines Gebäudes aus dem 18. Jh. – sog. Chinesischer Brücke, die als eine Aussichtsterrasse und ein Überweg über der Chinesischen Allee fungierte. Es entstand eine ausführliche 3D-Visualisierung von den Teilen der Brücke und den Wasserkanals, die entlang die Königliche Promenade verliefen.

Die archäologischen Untersuchungen auf dem Gebiet des Gartens, besonders des Romantischen Gartens, machten es möglich, die Phasen seiner Umwandlung zu erforschen und die historische, auf den alten Plänen sichtbare Aufteilung wiederherzustellen. Aus dem Vergleich des Alleinverlaufs in den historischen Perioden aufgrund von den Archivquellen und den Ausgrabungen ergibt sich die Erkenntnis, dass das Gebiet von Łazienki Królewskie ununterbrochenen Landschaftsveränderungen unterzogen wurde.

Die Realisierung der Aufgabe „Konservierung und Renovierung des Palasts auf der Insel samt Umgebung“ als des wichtigsten Bestandteiles des Revitalisierungsprogramms von Łazienki Królewskie „Plus“ 130 Millionen trug zur Erhaltung und Hervorhebung des eigenartigen Charakters von den historischen Objekten, Gärten und Museumssammlungen bei. Man führte die Bequemlichkeiten für Behinderte ein, damit sie ohne Hindernisse an allen Kultur- und Edukationsveranstaltungen in Łazienki Królewskie teilnehmen können. Dank der Infrastrukturmodernisierung stieg die Qualität der Publikumsbedienung und die Arbeitsbedingungen in den modernisierten Objekten verbesserten sich erheblich. Das Portal Virtuelles Museum gibt einen schnellen Zugang zu aktuellen Informationen über das Angebot des Museums und seine Bestände. Dank der finanziellen Unterstützung und Realisierung des Projekts kann man das historische und kulturelle Erbe von Łazienki Królewskie in vollem Umfang zeigen und zugänglich machen.

Übersetzt von Tomasz Ososiński

Восстановленные Королевские лазенки

*Реставрация и ремонт Дворца на острове вместе с окрестностями
в музее Королевские лазенки в Варшаве*

Проект финансируется в рамках европейских фондов: Приоритета XI Культура и культурное наследие операционной программы Инфраструктура и окружающая среда

В 2010–2015 гг. Музей Королевские лазенки реализовал Программу ревитализации, стоимостью + 130 млн. злотых. Эта программа была начата г. Богданом Здроевским – Министром культуры и национального наследия, который в июле 2010 г. предложил мне вступить на должность директора Музея. Вначале, в ноябре 2010 г., стоимость планированных заданий превышала лишь 50 млн. злотых, но уже в апреле 2011 г. она выросла до свыше 80 млн., чтобы в конечном периоде, благодаря поддержке нынешнего Министра проф. Малгожаты Омиляновской, превысить сумму 130 млн.

За последних 5 лет на ревитализацию Королевских лазенок были предназначены самые большие средства в течение последнего столетия. Более половина бюджета финансировалась из Европейских фондов, Норвежских фондов, а остальная часть из средств Министерства культуры и национального наследия, Национального фонда защиты окружающей среды и водного хозяйства, Клуба меценатов Лазенок, а также из собственных доходов Музея.

Программа Ревитализации имела комплексный характер и охватывала исследования и проектирование, модернизацию всей технической инфраструктуры, реставрацию Королевской коллекции картин, скульптур и гравюр, реконструкцию и реставрацию исторических объектов, ревитализацию садов, а также создание виртуального музея.

Главным заданием в рамках программы ревитализации была «Реставрация и реконструкция Дворца на острове вместе с окрестностями», финансируемая в рамках Приоритета XI Культура и культурное наследие операционной программы Инфраструктура и окружающая среда. Стоимость выполненных работ составила 48 634 582,49 злотых брутто, а объем совместного финансирования из средств Европейского Союза составил 32 330 000 злотых. Договор на совместное финансирование проекта был подписан 5 сентября 2012 года, а все работы были завершены в сентябре 2015 года.

Кроме главных реставрационных, строительных и реконструкционных работ в Дворце на острове объемные работы были также проведены в его окрестностях. Полную реставрацию прошел Амфитеатр, где проведено реновацию зрительного зала и модернизацию сцены. Основательные работы были выполнены также в Мыслевицком дворце. Из аллей сада был удален асфальт, который заменило покрытие из камня и гравия. В рамках проекта Виртуальный музей был создан современный информационный портал, который изменил способ обслуживания посетителей. Проводимые нами работы стали также причиной для начала исследований в сфере истории искусства и садов, реставрации и археологии. Они также позволили открыть и восстановить неизвестные ранее украшающие элементы, а также дали возможность определить этапы развития Лазенок.

Отдаем в Ваши руки альбом, показывающий окончательный результат наших пятилетних усилий, благодаря которым Королевские лазенки вошли в круг лучших европейских королевских резиденций. Сегодня, во время прогулок по парку можем вновь почувствовать обаяние этого необыкновенного места, так как писала Мария Попженцкая: Королевские лазенки [...] позволяют почувствовать, что история это нечто живое. Ибо история Лазенок это не только история зданий и окружающих их садов. У них своя история, но одновременно они стали фоном для истории. Это свидетели событий, но также их активные участники. Эта декорация переменчива как времена года, как погода, свет, цвета, принесенные ветром запахи. Архитектура и искусство, прошлое и настоящее, люди и природа вместе создают *genius loci* – дух этого необыкновенного места. Они – причина того, что Лазенки это кое-что намного больше лишь красивого сада, таких ведь много¹.

Приглашаем в восстановленные Королевские лазенки – самое счастливое место в Варшаве.

ТАДЕУШ ЗЕЛЬНЕВИЧ
Директор Музея

¹ М. Попженцкая, *Лазенки – память и непамять*, Варшава 2014, стр. 6.

Марта Богута, Петр Замбжицкий, Анджей Яскула

Реставрация и реконструкция Дворца на острове вместе с окрестностями в музее Королевские лазенки в Варшаве

Программа финансируется в рамках европейских фондов: Приоритета XI Культура и культурное наследие операционной программы Инфраструктура и окружающая среда

ИСТОРИЯ

История Королевских лазенок начинается в конце XVII века, когда по приказу великого королевского маршала Станислава Ираклия Любомирского архитектор Тильман ван Гамерен создал два павильона в саду: Эрмитаж и Баню. В 1764 году владельцем территории стал последний король Польши Станислав Август. Для работ связанных с расширением и обустройством имения король пригласил многих знаменитых артистов. Архитектурные работы курировал итальянец по происхождению Доменико Мерлини, первый королевский архитектор, создатель проекта Дворца на острове, Белого домика и Мыслевицкого дворца. Работы по инвентаризации и составлению проекта интерьера по поручению короля проводил также Ян Кристиан Камсетзер из Дрездена, автор, в частности, проекта Амфитеатра и декораций Королевской галереи скульптуры в Старой оранжереи. Для декоративных работ был нанят Андре-Жан Лебрен, артист, который почти 30 лет был первым скульптором на королевском дворе, а также Марчелло Баччарелли. Баччарелли – это один из самых выдающихся художников эпохи классицизма в Польше, придворный королевский художник, а также советник коро-

ля по артистическим вопросам. В 1766 году по поручению Станислава Августа художник разработал проект создания в Варшаве Академии изобразительных искусств, который, к сожалению, не был реализован. Мастерская Баччарелли в Королевском замке исполняла частично функцию королевской академии. Художественные декорации в Лазенках создал также Ян Богумил Плерш, автор декораций Дворца на Острове, Белого домика, Маленького театра и Королевского театра в Старой оранжереи.

В результате нескольких перестроек, проведенных, прежде всего, в 1784, 1788 и 1792–1793 гг., Баня Любомирского преобразовалась в Дворец на острове, формой которого можно восхищаться по сегодняшний день. Южный фасад был изменен по проекту Доменико Мерлини при участии Андре-Жан Лебрена и Яна Кристиана Камсетзера, еще в духе барокко. Северный фасад, в свою очередь, является уже примером классицизма времен короля Станислава Августа. Фасады Дворца и его интерьера украшали созданные в королевской мастерской оригинальные скульптуры, а также мраморные копии древних шедевров. На террасе с северной стороны установлено скульптуры борющихся гладиаторов, образцом для которых были античные работы, такие как, например, *Боргезский борец*. Иконографическая программа Дворца, которая

создавалась в момент вмешательства короля в заседания Великого сейма и работ над Конституцией 3 мая, является отражением политической программы Станислава Августа. В Бальном зале достоинства короля - мудрость и силу, символизировали персонажи *Геракла Фарнезе* и *Аполлона Бельведерского*, интерьер Зала Соломона украшали монументальные стенные работы Марчелло Баччарелли, показывающие Станислава Августа как библейского короля Соломона. Пантеоном правителей должна была быть расположенная в центре Дворца Ротонда. По поручению короля здесь находились статуи четырех правителей Польши (Казимира Великого, Сигизмунда I, Стефана Батория, Яна III Собеского) и бюсты трех римских императоров (Тита, Траяна, Марка Аврелия), которых Станислав Август ценил больше других. Справедливость, Снисходительность, Храбрость и Предусмотрительность, отличающие их качества, были написаны в форме тондо Марчелло Баччиареллим.

Во Дворце экспонировались также самые ценные произведения из собранной королем Королевской коллекции картин, в том числе, *Девушка в раме картины* и *Ученый за пюпитром* Рембрандта ван Рейна (в настоящее время находятся в Королевском замке в Варшаве). Станислав Август мечтал преобразовать свою летнюю резиденцию в музей-особняк, по образцу Виллы Боргезе или Виллы Людовизи. Идея создания первого публичного современного музея в Королевских лазенках была выражена королем в его переписке с Марчелло Баччарелли.

Параллельно с Дворцом на острове возникали и другие сооружения: Белый домик, Мысле-

вицкий дворец, Старая оранжерея и Амфитеатр. Белый домик был первым павильоном на территории Лазенок возведенным с нуля по поручению Станислава Августа. Внутри этого классического здания, построенного в 1774-1776 гг. возле Королевского променада, Ян Богумил Плерш создал гротескные декорации, являющиеся самым ранним примером такого типа декораций в Польше. В камерном интерьере Белого домика по сегодняшний день находится Королевская галерея графики – собрание гравюр, иллюстрирующих поэму *Метаморфозы* Овидия, сделанные в 1767–1771 гг. Пьером-Франсуа Базаном, а также Ноелем Лемиром. Здание, благодаря счастливому стечению обстоятельств, не было разрушено во время Второй мировой войны и является оригинальным свидетельством времен короля Станислава.

В восточной части Сада расположен Мыслевицкий дворец. Изначально он был предназначен для Станислав Августа, однако король передал его своему племяннику, князю Юзефу Понятовскому. Дворец сохранился до наших времен в почти неизменном состоянии – внутри можем восхищаться преимущественно оригинальной художественной декорацией работы Яна Богумила Плерша и Антони Херличко.

Старая оранжерея, проект которой также разработал Доменико Мерлини, расположена в западной части сада. Это здание, кроме изначальной функции зимнего сада, является местом встречи разных жанров искусства – здесь находился придворный Королевский театр, а также самое большое в Польше собрание античных скульптур. На основании открытых в 2011

году уцелевших фрагментов настенной живописи, подробных проектов Яна Кристиана Камсетзера, а также королевского инвентаря 1795 года, в 2011–2015 гг. в Старой оранжереи была восстановлена Королевская галерея скульптуры, созданная по замыслу Станислава Августа. Сегодня в Королевской галереи скульптуры на фоне росписи-обманки, представляющей архитектуру с идиллическим итальянским пейзажем, можно восхищаться копиями самых знаменитых скульптур древнего мира: *Лаокооном и его сыновьями*, *Аполлоном Бельведерским*, *Мелеагром*, *Амазонкой Маттео* и *Флорой Фарнезе*.

Амфитеатр, который виден из террасы Дворца на острове, своей архитектурой ссылается на руины Геркуланум и Римского форума. На месте земного амфитеатра в 1790–1793 гг. возник новый, каменный, проект которого разработал Ян Кристиан Камсетзер. По сегодняшний день сцену Амфитеатра окружают с обеих сторон скульптуры: *Умиравший гладиатор* и *Умиравшая Клеопатра*. Агтика амфитеатра изначально была украшена статуями шестнадцати драматургов, работы Томмаса Ригги по образцам, согласованным королем и Андре-Жаном Лебреном. В 1922 году уничтоженные скульптуры были заменены восьмью скульптурами работы Яна Бернацкого.

Судьба не позволила Станиславу Августу увидеть окончательный эффект начатой перестройки Лазенок, он покинул Польшу в 1795 году, еще до завершения работ в Ротонде Дворца на острове. Для Станислава Августа изобразительное искусство было частью программы реформ, совмещающей политические, общественные и экономические вопросы. Работы проводимые

в Лазенках, в частности те, которые связаны с созданием первого публичного музея, прекрасно отражают стремление Станислава Августа построить национальное сознание и исправить Речь Посполитую. До сегодняшнего дня Королевские лазенки являются потрясающим отражением утопического видения заветной республики глазами правителя, а также великим свидетельством европейского просвещения.

С 1812 года, после того как имение было продано наследниками короля, Лазенки стали местом проживания царской семьи Романовых и по-прежнему меняли свой облик. С этого периода сохранились Романтический сад с Бельведером, Водосбор, Храм Сивиллы, Египетский храм и Новая оранжерея, где по сегодняшний день находится знаменитый ресторан Belvedere. После того как Польша вновь стала независимой, Лазенки остались в центре политической и культурной жизни страны, как представительное место пребывания государственных властей. Дворец на острове, частично уничтоженный оккупантами в 1944 году, после реновации в 1960 году был вновь открыт для посетителей и по сегодняшний день принимает всех тех, кто желают общаться с искусством и ознакомиться с наследием последнего польского короля.

РЕСТАВРАЦИЯ И РЕКОНСТРУКЦИЯ ДВОРЦА НА ОСТРОВЕ ВМЕСТЕ С ОКРЕСТНОСТЯМИ

Дворец на острове, являющийся центром королевского замысла, это главный объект, который был охвачен проектом ре-

витализации Лазенок, финансируемым из европейских средств. Работы реставрационного и реставрационно-строительного характера затронули весь Дворец, включая его ближайшее окружение т.е. террасы, павильоны и мостики с колоннадой. В 1944 году Бальный зал, Зал Соломона и второй этаж были сильно повреждены, как в части конструкции, так и интерьера. В ходе послевоенной реконструкции, проведенной в 1945-60 гг., были восстановлены уничтоженные части, а весь объект прошел основательную реставрацию. С этого момента состояние дворца, расположенного на деревянных подпорках и искусственном острове, постоянно отслеживалось. Были в нем также проведены местные реставрационные работы. Эти действия из-за ограничений в характере работ и средствах, не были в состоянии полностью остановить процесс деградации, особенно в части фасадов, внешних декораций и крыши. Реализованные в рамках операционной программы Инфраструктура и окружающая среда реставрационные работы позволили обновить здание и укрепить конструкцию северной террасы, благодаря чему удалось подчеркнуть его подлинное художественное и историческое величие. Это было возможно благодаря одновременно проводимым исследовательским работам, в результате которых нередко были сделаны открытия, имеющие основное влияние на решения коллегии реставраторов.

Основной целью проекта стало обеспечение безопасности конструкции Дворца путем замены покрытия крыши, реставрации фасадов с рельефной декорацией, проведения ремонта изоляции нижней части стен, создания новой, более

эффективной системы отвода дождевых вод, а также укрепления фундаментов террас с северной, северо-восточной и северо-западной сторон. Укрепление фундаментов было проведено традиционным образом – с помощью дубовых подпорок, что ссылалось на уже существующие исторические решения. Реновацию прошла также южная терраса вместе с группой скульптур, стилизованных лампионов и балюстрад. Существенным элементом работ была реставрация исторического интерьера первого и второго этажа Дворца с модернизацией сетей инженерно-технического обслуживания. Основательную реставрацию прошли декорации стен и потолков: штукатурка, стукко, старинный голландский кафель, а также панели ткани. Восстановлено также скульптуры с постаментами, а также декоративные люстры, которые были снабжены системой e-candels. Ремонт также охватил паркет и пол. Реставрировано деревянные панели украшенные позолотой, а также дверную столярку во всех комнатах.

В ходе реставрационных работ на настенной полихромии в Бальном зале были открыты хорошо сохранные части оригинальной настенной живописи работы Яна Богумила Плерша. Исследования, которые затем были подтверждены историческими источниками т.е. Королевскими инвентарями, а также шаблонами эпохи, в т.ч. произведением Джованни Вольпато позволили полностью вернуть изначальную эстетику интерьера XVIII века.

В Галереи картин, Портретной комнате, Королевской спальне, Гардеробе, Кабинете и в Прихожей, шелковые обивки стен заменено но-

выми, восстановленными во Франции с использованием исторической техники и образцов. Эти помещения являются важным местом экспозиции драгоценного собрания Королевской коллекции живописи и скульптуры, часть которой, мраморные статуи и бюсты, среди них *Фавн с козликом* и *Венера медийская*, также прошли реставрационные работы. Эти скульптуры серьезно пострадали во время второй мировой войны, что видно по трещинам и многочисленным пополнениям формы, а также черным пятнам возникшим во время пожара Дворца на острове в 1944 году. Только использование современной аппаратуры, в том числе лазерной абляции, а также новых реставрационных материалов, позволило вернуть им изначальную эстетическую ценность.

Открытие в Ванной комнате исторических слоев штукатурки и рельефов было основанием для изменения существующей ранее цветовой гаммы интерьера. Декорации получили вновь теплый оттенок, а рельефы на стенах мраморный блеск. В вестибюле была открыта и экспонируется историческая штукатурка в панелях, являющихся кульминационным пунктом входных порталов в Зал Вакха и Столовую. Исследования показали, что штукатурка конца XVII века, то есть времен купального павильона Станислава Ираклия Любомирского.

Схожие работы были проведены также в одном из лучше сохранных объектов на территории Лазенковского парка - Мыслевицком дворце. Послевоенные реставрационные работы охватывали самые ценные элементы интерьера: вестулы в Столовой, плафон *Зефир и Флора* на

потолке Ванной на первом этаже дворца, а также Ландшафтную комнату или Спальню. Более ранние реставрации не всегда проводились с надлежащим учетом оригинальных деталей и слоя живописи, что вызвало потерю изначальной эстетической и исторической ценности интерьера. Остальные декоративные элементы первого и второго этажа дворца проходили лишь небольшие ремонты, перекрашены были также поверхности стен, потолков и буазери. Поэтому в ходе следующих реноваций эти элементы потеряли свою легкость и характер, а деликатные орнаменты облома, карниза и деревянной буазери потеряли выразительность формы, а позолота была заменена более дешевым слоем золотой потали. Главной целью нынешних работ было вернуть соответствующий эстетический и исторический внешний вид помещениям Дворца, в частности путем открытия и обеспечения безопасности сохранившихся элементов декорации, в том числе и слоев живописи. Так случилось с открытыми во время проводимых работ оригинальными растительными полихромиями XVIII века в Восточной прихожей на первом этаже дворца, а также в ходе исследований декораций выбранных помещений третьего этажа Дворца, где открыто уникальные исторические полихромии, которые до сих пор не были видны. Проведено исследования изначальной цветовой гаммы, а также реставрационные работы с использованием технологий для исторической отделки деталей (зеркальное стукко, позолота), что позволило подчеркнуть оригинальный характер, цветовую гамму и композицию интерьера. Реставрацию прошли все помещения с исто-

рической отделкой первого и второго этажа Дворца, а также декораций детали декорации: буазери, оконные ниши, позолоченные рамы стенных панелей, дверная и оконная столярка, а также цоколи. Кроме того ремонт охватил модернизацию электрической сети и установки низкого напряжения, проведение осушения и установление новых изоляций фундаментов здания. Проведено замену покрытия медной кровли вместе с ее историческим каркасом, а также реставрацию фасада объекта с каменными элементами. Во время ремонтных работ, после открытия конструктивных элементов каркаса, были подтверждены исторические этапы расширения Мыслевицкого дворца (70-е и 80-е годы XVIII века).

Находящийся вблизи Дворца на острове Амфитеатр, исторически выполнял роль наружной сцены королевского театра. Для того, чтобы так могло быть и сегодня, необходимо было провести ее модернизацию вместе с подсобными помещениями – старинными, одинаковыми гардеробами. Нужен был также реставрационный ремонт зрительного зала Амфитеатра. Строительно-реставрационные работы проведенные в рамках операционной программы Инфраструктура и окружающая среда охватили защиту и укрепление завершающей верхней части стен, консервацию фасадов и каменной облицовки зрительного зала, а также канала оркестра со скульптурным декором, создание новой системы изоляции и отвода дождевых вод, а также укрепление набережной части зрительного зала. По историческим источникам восстановлена также была королевская ложа, расположен-

ная над водным каналом, а также цветовая гамма скамеек зрительного зала. Реставрационные работы коснулись также двух скульптур работы Андре-Жана Лебрен – *Умирающего гладиатора* и *Умирающей Клеопатры (Спящей Ариадны)*, а также льва сделанного Франчишком Пинком. Этими скульптурами можем восхищаться по обеим сторонам сцены, то есть там, где были размещены по поручению Станислава Августа.

Объемные работы охватили исторические сады, включая старинный Романтический сад, окружение Эрмитажа и Бельведерской дороги, где на месте асфальтовых аллей восстановлено покрытие из гравия и брусчатки. Проведено ремонт элементов маленькой архитектуры, т.е. пешеходных мостиков, а также лестницы на террасе. На основании исторических источников в некоторых местах введено корректировки в их размещению. По случаю реновационных работ на территории сада была заменена подземная тепловая сеть, а также элементы энергетической сети, которые входили в инфраструктуру Музея.

Строительно-реставрационные работы, которые проводились в старинных зданиях и саду, сопровождался постоянным надзором и археологическими исследованиями, которые охватили значительную часть территории Королевских лазенок. Обеспечено безопасность археологических находок: собраний фрагментов стенных плит, покрашенных кобальтом, которые, скорее всего, находились в Банной комнате и Зале Вакха в Дворце на острове, элементов украшений, старинных монет, в том числе двух шиллингов Яна II Казимира Вазы (т.н. боратынок).

Во время исследований, сопутствующих работам по перестройке подземной тепловой сети на перекрестке Китайской аллеи и Королевского променада, были найдены архитектурные реликты сооружения XVIII века – т.н. Китайского моста, исполнял функцию обзорной террасы, а также пешеходного мостика над Китайской аллеей. Была разработана визуализация 3Д части конструкции моста и водных каналов, проходящих вдоль Королевского променада.

Археологические исследования сада, особенно те, проведенные на территории Романтического сада, позволили определить очередные этапы его преобразований, а также восстановить историческую планировку, которая видна на архивных планах. Сравнение прохода аллей в разные исторические периоды на основании архивных источников и археологических находок позволяет сделать вывод, что территория Королевских лазенок подлежала непрерывным преобразованиям ландшафта.

Реализация задания «Реставрация и реконструкция Дворца на острове вместе с окрестностями в музее Королевские лазенки в Варшаве», как главного элемента Программы Ревитализации Лазенок «плюс» 130 млн., способствовала сохранению уникальной исторической ценности объектов, садов и коллекций музея. Введено также приспособления для лиц-инвалидов, так чтобы они могли в полном объеме пользоваться как культурным, так и образовательным предложением Королевских лазенок. Благодаря модернизации инфраструктуры было повышено качество обслуживания посетителей, а также значительно улучшились условия для ра-

боты в модернизированных объектах. Портал Виртуальный музей предоставляет быстрый и широкий доступ к актуальной информации о предложении Музея и его ресурсах. Благодаря финансовой помощи полученной из европейских средств и реализации программы ревита-

лизации, как историческое, так и культурное наследие Королевских лазенок можно отдать публике и показать в его полном объеме

Перевод Michał Bajorek

整建后的 瓦津基皇家公园

华沙瓦津基皇家公园水上宫殿及博物馆的修复和整建工程
该项目由基础设施及环境运作项目文化及文化遗产十一优先权框架下提供资金

华沙瓦津基皇家公园水上宫殿及博物馆的修复和整建工程

该项目由基础设施及环境运作项目文化及文化遗产十一 优先权框架下提供资金

2010-2015年期间，瓦津基皇家公园博物馆实施总值+1.3亿兹罗提的振兴计划。该计划由文化及国家遗产部部长波格旦·兹多耶夫斯基（Bogdan Zdrojewski）于2007-2014年间发起，他于2010年7月邀请本人接下博物馆馆长一职。2010年11月初，所规划的任务总值仅+5千万兹罗提，然而2011年4月时总合已上升至+8千万，最后在现任部长玛格热塔·欧米兰诺夫斯卡（Małgorzata Omilanowska）教授支持下，其值超过1.3亿规模。

过去5年来针对瓦津基皇家公园振兴计划所投入的金额为上 世纪中最高者。其中一半以上的预算来自欧洲基金及挪威基金，其余金额则来自文化和国家遗产部、国家环保基金、水资源管理、赞助人俱乐部及 博物馆本身的收入等。

振兴计划具综合性，包含研究和设计、整个技术基础 设施现代化、皇家绘画、雕刻及绘

图收藏品修复、古迹建筑修复和整建、园林振兴及建立虚拟博物馆等。

整个振兴计划中最重大的任务在于由基础设施及环境运作项目文化及文化遗产十一优先权框架下提供资金的”水上宫殿及周围环境的修复和整建工程“。已完成的工程总值为48 634 582.49兹罗提，其中由欧盟补助的资金为32 330 000兹罗提。该项任务的补贴协议于2012年9月5日签署，而全部工程于2015年9月完工。

除了水上宫殿的主要结构工程、建设工程和修复工程以 外，也针对其环境展开大规模作业，于附近的露天剧场进行完整修复工程，包括观众席翻修及舞台现代化等。而梅希莱维兹宫则经过彻底翻修，园 中小径除去沥青路面，改以碎石及石头路面取代。在虚拟博物馆项目架构下成立了现代化的信息门户网站， 改变了公共服务的方式。所展开的工程也促成对艺术、园林、文物修复及考古等历史研究，进一步发现或重现先前未知的设计元素，并确定瓦津基 的阶段性发展。

我们所提供各位的画册呈现5年来的努力成果，瓦津基皇家公园因此得以被列入欧洲最佳

皇家宅邸之列。如今漫步于花园中，可以重新感受到这个地 方的魅力。玛丽亚•波普任茨卡 (Maria Poprzęcka) 曾如此写道：瓦津基 [...] 让人感觉到《历史是活的》。因为瓦津基历史不只是建筑和周围环绕着的公园间所发生的事迹，它们有自身的历史，但同时也成为历史的场景。它们作为 历史的见证，却也是活跃的历史参与者。它们是如同四季、天气、光线和色彩、随风飘散的气味等一样的可变景象。建筑、艺术、过去及现在 的时间、人类和自然等元素创造了地方精神，为该地特殊精神所在。瓦津基因此不仅只是众多风景如画的公园之一。[1]

欢迎来到华沙最幸福之地 – 整建后的瓦津基皇家公园。

博物馆馆长
塔德乌什•齐尔涅维兹
(Tadeusz Zieliński)

1玛丽亚•波普任茨卡, 瓦津基 – 记忆与遗忘, 2014年于华沙, 第 6 页

马尔妲•波谷塔 (Marta Boguta)、皮欧特•查恩布日茨基 (Piotr Zambrzycki)、安哲伊•亚斯库瓦 (Andrzej Jaskuła)

华沙瓦津基皇家公园水上宫殿及博物馆的修复和整建工程

该项目于下列欧洲基金框架下提供资金：基础设施及环境运作项目文化及文化遗产第十一优先权

历史

瓦津基皇家公园的历史可回溯至17世纪，当时由斯坦尼斯瓦夫•赫拉克留什•鲁波米尔斯基亲王（Stanisław Herakliusz Lubomirski）下令，建筑师 Tylman van Gameren 打造了两座花园洋亭：包括冬宫和浴场在内。共和国的末任国王斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特于1764年成为物业所有人，他邀请了多位优秀的艺术家参与建筑扩建和装潢相关工程。其中，建筑工程由意大利裔的多梅尼科•梅里尼负责，他是皇家首席建筑师，水上宫殿、白宫及梅希莱维茨基宫均出自其手。以室内装潢为主的编目和设计工作由国王指定的德累斯顿人Jan Chrystian Kamsetzer 负责，位于老橘园的皇家雕像馆和露天剧场均是他设计的作品。担任皇家“首席雕刻家”近30年的 André Le Brun 也积极参与装潢作业，Marcello Bacciarelli 亦同。Bacciarelli 为波兰新古典主义时期最负盛名的画家之一，担任国王的宫廷画家兼统治者的艺术顾问。受斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特之托，他于1766年展开华沙艺术学院创建计划，可惜并未实现。Bacciarelli 位于华沙皇家城堡内的绘画工作室兼具皇家学院的功能。扬•波古米尔•普雷尔希（Jan Bogumił Plersch）也参与了瓦津基的绘画装饰工作，水

上官殿、白宫、小剧场及老橘园内的皇家剧院均出自其手。

经过1784、1788及1792 – 1793年的数度改建后，鲁波米尔斯基的浴场转化为水上宫殿，直至今日其造型仍令人赞叹。南面根据多梅尼科•梅尔里尼、André Le Brun 及 Jan Chrystian Kamsetzer 的设计而改建，但仍保留巴洛克风格的精神。北面则成为斯坦尼斯瓦夫新古典主义风格的典型。宫殿外墙及其内部以皇家雕刻作坊的原创雕塑及仿古的大理石复制品装饰。北面露台侧摆置战斗中的角斗士雕像，其模型来自贝佳斯角斗士等古作。宫殿中的肖像项目于国王参与大众议院及五三宪法制定期间所产生，反应出斯坦尼斯瓦夫的政治倾向。国王宴会厅中的物品，包括法尔内赛大力士及观景殿的阿波罗等雕像象征智慧与力量，所罗门大厅内部则由Marcello Bacciarelli的巨大画作装饰，以圣经的所罗门王形象来呈现斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特。宫殿中心的圆形建筑成为统治者万神殿的所在，国王下令在此处摆设四座波兰统治者（卡齐米日大帝、齐格蒙特一世、斯特凡•巴托里、扬三世索别斯基）的雕像及三名罗马皇帝的半身像（提图斯、图拉真、馬爾庫斯•奧列里烏斯），均为斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特最推崇者，而其具备的正义、仁慈、勇气和谨慎等诸项美德则透过Marcello Bacciarelli 的圆型画来呈现。

宫殿中展示由国王收集的最珍贵画作，其中包括“画框中的女孩”，“桌面旁的学者”等伦勃朗的作品（目前于华沙的皇家城堡中展示）。斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特渴望将其夏宫转变为以鲍格才别墅（Villa Borghese）或路德维希别墅（Villa Ludovisi）为范本的别墅型博物馆。他曾在与Marcello Baciarelli的书信往来中透露出于瓦津基皇家公园中创建第一所现代化公共博物

馆的构想。

与水上宫殿一同设立的建筑还包括：白宫、梅希莱维茨基宫、老橘园及露天剧场等。白宫为瓦津基皇家公园内第一座由斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特下令，从基础开始建设的建筑。该成立于1774–1776年间的新古典主义式宫殿位于皇家大道上，扬•波古米乌•普雷尔希以其风格奇异的画作装饰，成为波兰该类装饰的典型。白宫内部至今仍为皇家绘画美术馆展示之处，此为奥维德变质诗的绘图组合，由 Pierre-François Basan 及 Noël Le Mir于1767-1771年间完成。建筑幸未遭第二次世界大战破坏，成为今日与斯坦尼斯瓦夫相关的原版纪念品。梅希莱维茨基宫位于园林东部，原本应该作为斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特的驻地，然而国王将其指定给侄子约瑟夫•波尼亚托夫斯基亲王。宫殿直至今日几乎没有什么变化，其内部仍可欣赏大部分扬•波古米尔•普雷尔希及安东尼•赫尔利茨基的原装饰画。同样由多梅尼科•梅里尼所设计的老橘园位于公园西部。该建筑除了作为其最初所设计的冬季花园功能外，同时也为艺术交流处，皇家剧院及波兰最大的仿古雕像收藏都在此。根据2011年所发现的部份画作保存，尤其是Jan Chrystian Kamsetzer 的设计作品及1795年皇家编目为基础，于2011-2015年间依照斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特的概念，于老橘园重建皇家雕刻馆。如今皇家雕刻馆以意大利恬静风景的幻觉建筑为背景，可欣赏世界著名古雕塑的复制品如：拉奥孔群雕、观景殿的阿波罗、麦莱亚戈、马太的亚马逊人或弗洛拉法尔内塞等。从水上宫殿露台可见的露天剧场建筑与赫库兰尼姆古城及古罗马广场的废墟类似。1790–1793年间自露天剧场原地建立了新的石造露天剧场，由Jan Chrystian Kamsetzer所设计。如今露

天剧场舞台两侧皆为雕塑环绕：“垂死的角斗士”和“垂死的埃及艳后”。露天剧场的顶楼原先由16名剧作家的雕像环绕顶部，为Tommas Righi 根据国王和André Le Brun的设计所制作。遭破坏的雕像于1922年由8座扬•别尔纳茨基（Jan Biernacki）所制的雕像所取代。斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特注定无法见到由他发起的瓦津基改建工程的最后成果，他于1795年离开波兰，就在水上宫殿的圆形大厅工程结束前。对斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特而言，艺术是改革计划的一份，结合政治、社会及经济等议题。瓦津基内展开的工程亦同，尤其是有关第一座公共博物馆设立的部分，完整地反应出斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特在建立民族意识和整顿共和国上所做的努力。迄今瓦津基皇家公园仍为统治者的“共和国”乌托邦梦想的体现及欧洲启蒙运动的杰出见证。自国王继承人于1812年出售物业后，瓦津基成为沙皇罗曼诺夫王朝的所在地，面貌仍在持续改变中。从该时期直至今日，浪漫花园及美景宫、水塔、西伯利神庙、埃及神庙及现在以美景宫餐厅闻名的新橘园建筑等皆保存了下来。波兰取得独立后，瓦津基仍为政治及文化生活的中心，作为政府的代表性所在地。水上宫殿的部分于1944年为侵略者所破坏，而重建后于1960年再度向公众开放，直至今日仍为所有渴望与艺术结合并对波兰末任国王和启蒙文化的遗产有所认知者开放。

水上宫殿及其周围环境的振兴和修复工程

成为皇室建立中心的水上宫殿，为欧洲基金补贴的瓦津基皇家公园振兴计划中最重要的建筑。修复和建设修复工程涉及皇宫整栋建筑

及其周围环境，包括露台、洋亭、桥梁及柱廊在内。1944年期间，宴会厅、所罗门厅及二楼建筑遭到破坏，包括结构和装饰部分在内。1945-1960年战后重建时重新创建损坏部分，整体并经过彻底的修复。自此后，竖立于木堆及人工岛上的宫殿状态不断受监测，同时也进行局部的修复工程。这些活动受到工程性质和资金上的限制，无法完全阻止破坏过程的持续，尤其是露台、建筑正面、外墙装饰或屋顶部分。欧盟基金中基础设施及环境运作项目框架下所实施的修复工程使古迹得以重建，北露台结构得以强化，而水上宫殿的原有艺术及历史特性也更加凸显。同时间进行的研究工作使这一切变成可能，研究结果往往对文物修复团队的决定产生重大影响。该项目的主要目标在通过屋顶更换、建筑正面及雕刻装饰修复、墙面下部绝缘、建立新的、更有效的雨水排水系统和强化北面、东北面及西北面露台等方式，对宫殿进行保护。基础强化以传统方式进行，借由橡木堆之助，配合现有的历史性解决方案。南露台与雕像群、具设计风格的灯笼和栏杆等也经过重新估值。宫殿一楼及二楼具历史性内部设计的修复结合设施现代化，为工程的重要内容。墙壁和屋顶得以彻底整修，包括拉毛粉饰、荷兰瓷砖的古覆层及织物面板等。此外，雕像及其基座和装饰吊灯也经过整修，配备了电子蜡烛系统。整修范围也包含楼板及地板。木质装饰镶板镀金及各厅门的细木做工等都经过修复。宴会厅墙面彩饰修复作业期间发现扬•波古米尔•普雷尔希保存良好的原画作品。以历史渊源为基础的研究，也就是根据皇家编目及具历史性图案，如Giovanni Volpato的作品等，使其得以恢复十八世纪原有的内部美感。在画廊、肖像室、国王寝宫、更衣室、办公处

和前厅等空间的丝质壁纸均依古图案和技术于法国再 造。这些空间成为皇家画作及雕像珍贵收藏的重要展示地点，包括大理石雕像及半身像如：“牧神与小山羊”及“梅第奇的维纳斯”等皆经过修复。这些雕像于第二次世界大战时遭受严重破坏，出现明显裂缝，经过多处填补且水上宫殿于1944年火灾后产生黑斑，直到采用包括激光消融等现代技术及修复材料等才得以恢复原有的美观价值。在浴间发现的具历史性拉毛粉饰和浮雕表面，成为内饰颜色变化的基础，恢复暖调的装饰及墙上浮雕的闪耀“大理石纹路”。前厅中所发现和展现的具历史性门内装饰板灰泥，为巴胡斯室和餐厅入口门户的顶部装饰。据研究显示，这些灰泥来自十七世纪斯坦尼斯瓦夫•赫拉克留斯•鲁波米尔斯基时期的浴馆。梅希勒维茨基官也经历类似工程，此为瓦津基皇宫内建筑保存最完整之处。战后修复工程涵盖内部最珍贵的元素，如：餐厅中的城市景观画、瓦津基宫殿一楼天花板上的泽费洛斯及佛洛拉绘画，以及景观房和卧室等。早期的修复工程不一定总是将原有细节和绘画涂层列入考虑，因而失去内饰原有的美学和历史价值。宫殿一楼及二楼的其他部分内饰采用粗糙的维修并对墙面、天花板和镶板表面重新上漆，之后翻新时这些装饰失去本身的轻巧和装饰性，细致的拉毛粉饰檐板或木镶板等失去其明确的形式，而镀金也为较廉价的金属铂贴金取代。当前工程的主要目标在恢复宫殿内饰的美感及历史原貌，并强调装饰原有元素的呈现和保护，其中包括油漆层在内。也因此在进行期间于宫殿一楼的东面前廊发现来自十八世纪的原有的植物多色画，而在所选的宫殿三楼室内装饰进行研究时，揭开之前不可见的具历史性独特多色画。针对原色所进行的研究及具

历史性细部完工（拉毛粉饰、贴金）等修复技术的采用，有助于展现其原有特色、色彩及内部构图。宫殿一楼及二楼的所有房间都经过翻新，包括具历史性的内饰及室内装饰的木质细部，如：镶板、窗台、墙板镀金框、门窗及基座等。此外，装修范围还包括低压电器装置现代化、建筑干燥及新的基础绝缘、屋顶更换为铜材料且修复桁架古迹结构及带石材细节的建筑正面等。装修期间，在桁架结构元素揭露后确定了梅希莱维茨基官历史阶段性的扩建过程(十八世纪70及80年代)。临近水上宫殿的露天剧场的历史性功能为王室的室外舞台。要在今日也能顺利达到此功能，就必须将舞台及包括被列为古迹的双连接更衣室后台现代化，并修复露天剧场的观众席。建设及修复工程包括顶墙保护及强化；建筑正面、观众席、乐池及雕刻装饰的石材覆面修复；制作新绝缘系统及雨水排水系统并强化观众席的滨水结构。据史料重建位于水路的皇家小屋并将观众席长凳颜色恢复。André Le Brun所制的两座雕像 – “垂死的角斗士”及“垂死的埃及艳后”（睡眠中的阿里阿德涅）及安置于舞台两侧，由Franciszek Pinck所雕刻的狮子也涵盖在修复工程中。这些雕塑可以在斯坦尼斯瓦夫•奥古斯特下令安置的地点观赏。具历史性的园林工程范围广大，其中包括浪漫花园、冬宫及美景宫道周围等，其沥青路面恢复为原先的碎石及石板表面。小型建筑的元素也经过整修，如：桥梁、走道或露台阶梯等，也根据历史资料进行布局的局部校正。花园重新估值作业期间更换了属于博物馆基础设施的供热网络及电网元素。古迹建筑及公园区内所实施的建设修复作业经过持续的监督及考古研究，范围涵盖瓦津基皇家公园的广大面积。掘出物受到保护，其中包

括以钴绘制的墙板部分收集，应该是来自水上宫殿的浴间及巴胡斯室，还有其他饰件、包括扬•卡齐米日•瓦扎二世时的两个银币（所谓的波拉丁卡）等在内的古钱币。中国大道及皇家大道交叉口处地下供热网改建相关工程进行时，所伴随的研究工作期间发现十八世纪的建筑遗迹，也就是所谓的中国桥，具观景台及中国道上的人行桥功能。建立起沿皇家大道的桥梁及水道结构部分的详细三维可视化。尤其包括浪漫花园在内的公园考古研究，得以确定其成型的各个阶段，并恢复其在归档计划中所显示的具历史性布局。以档案资料及挖掘为基础，比较小巷道的各历史时期，可发现瓦津基皇家公园持续经历的风景变化。

“水上宫殿及其周围环境的修复和整建工程任务实施为瓦津基皇家公园”附加“1.3亿振兴项目中最重要元素，有助于保存并突显古迹建筑、园林及博物馆收藏品等的独特价值。残疾人士专用设施的使用，使其能够充分利用瓦津基皇家公园的文化和教育项目。随着基础设施的现代化，公共服务的品质获得提升，而经过现代化后的建筑内的工作条件也大幅改善。虚拟博物馆门户网站提供有关其供应项目和资源方面快速且全面的更新信息。由于欧洲基金所取得的资金援助及振兴项目的实施，瓦津基皇家公园的历史和文化遗产得以完整呈现并提供利用。

翻译 粘肖晶

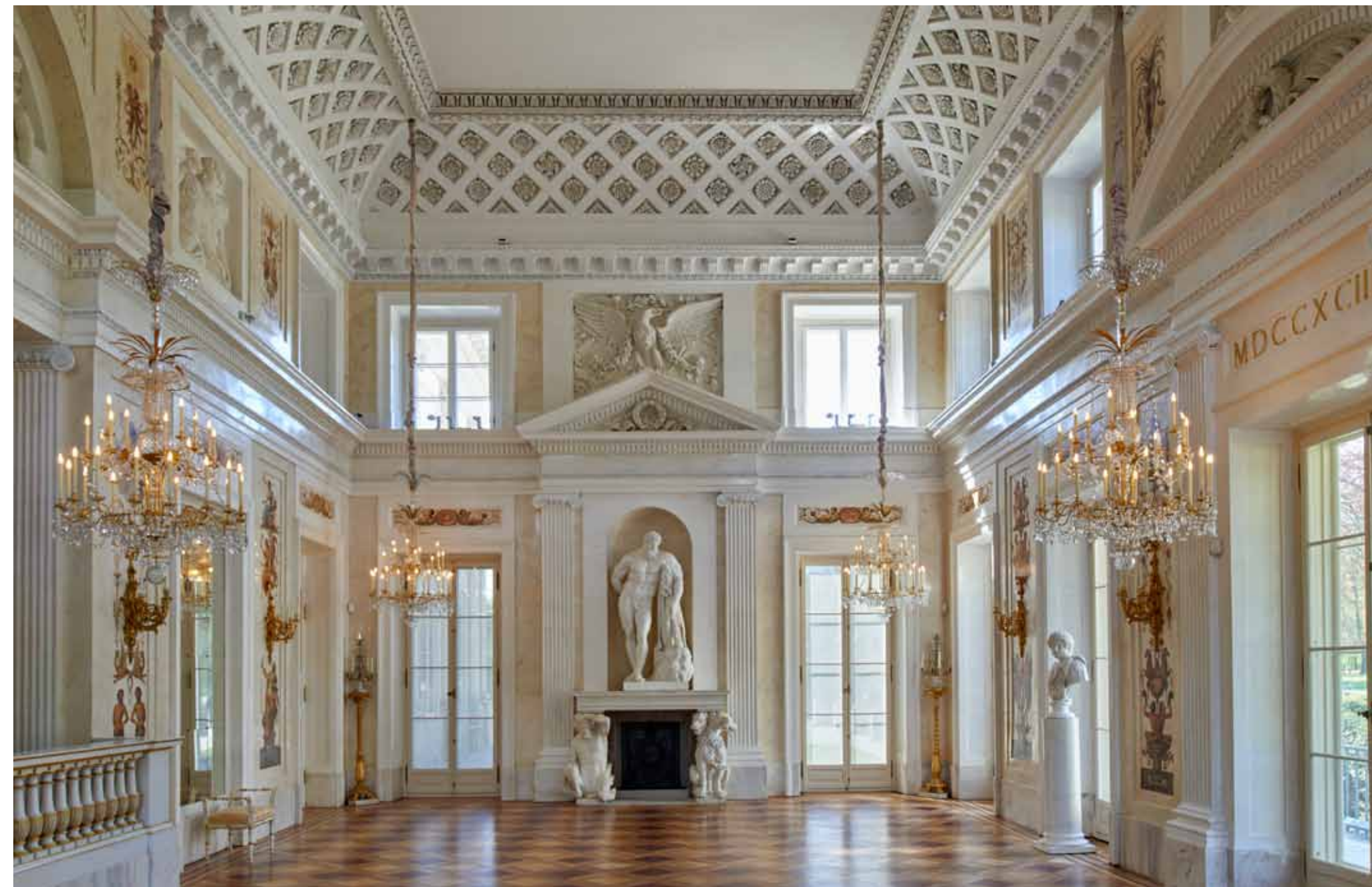

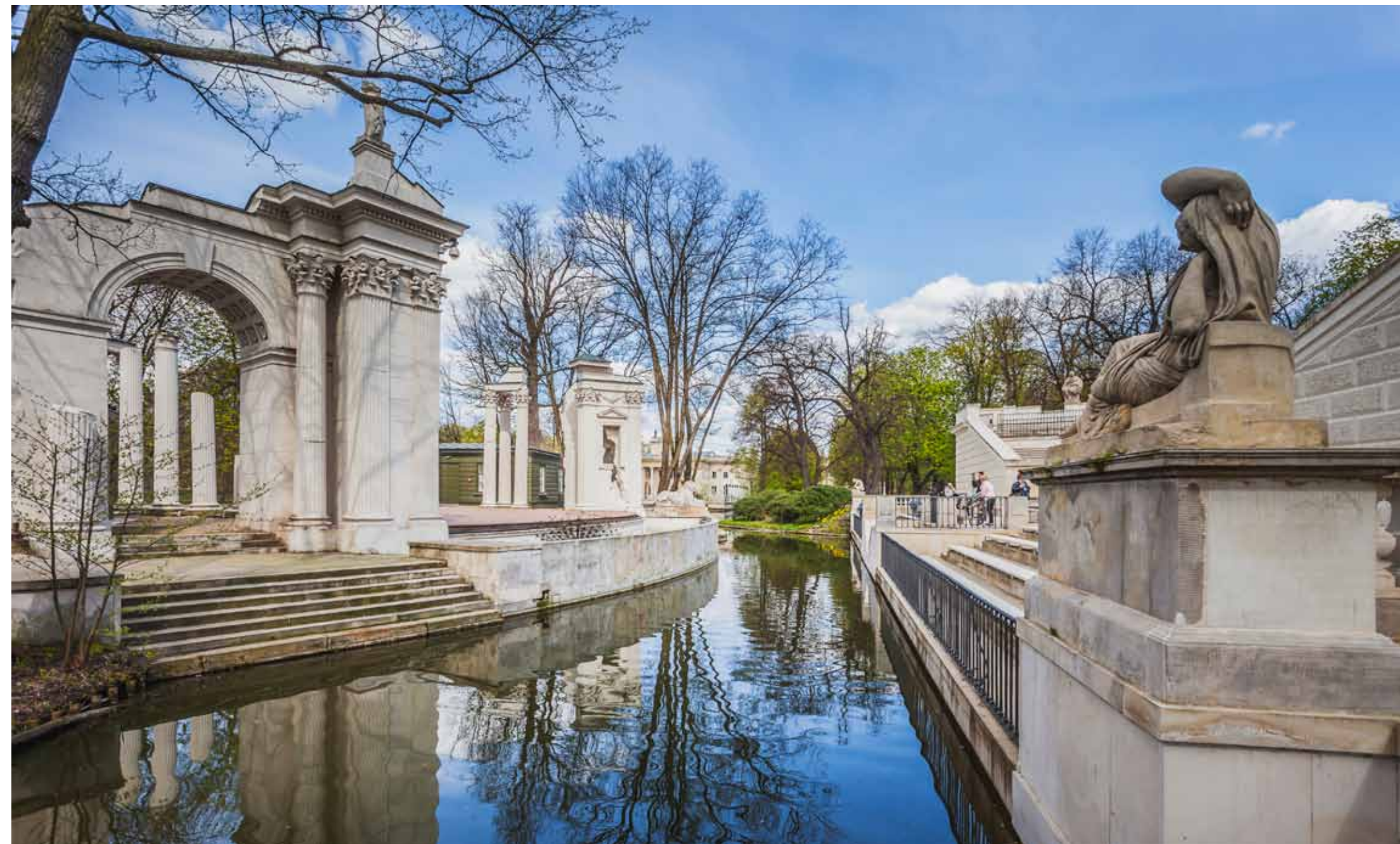

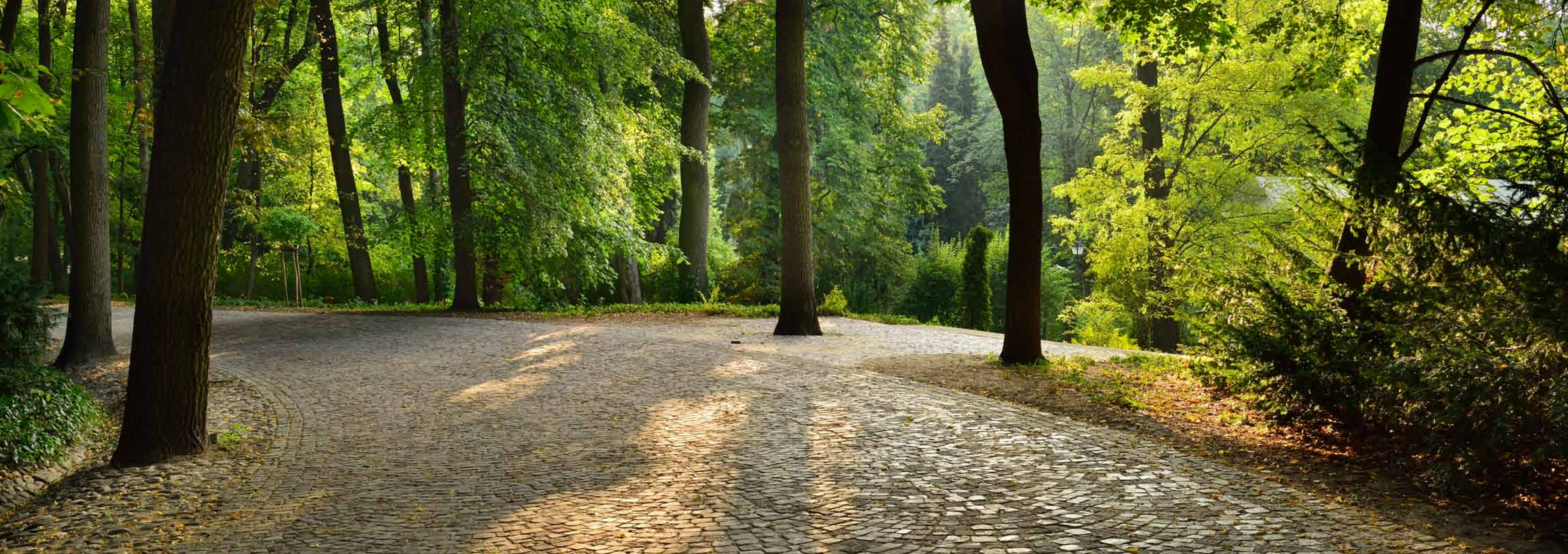

S. / P.
P. / A. S.
СТР. / 页

**FOTOGRAFIE/ PHOTOGRAPHS/ PHOTOGRAPHIES /
FOTOGRAFIEN/ ФОТОГРАФИИ / 摄影**

4 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

12 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

17 Malowidła ścienne w Pałacu Mysłewickim / Wall paintings in the Mysłewicki Palace / Peintures murales au Palais de Mysłewice / Wandgemälden im Mysłewicki-Palast / Настенная живопись в Мыслевицком дворце / 梅希莱维兹宫中的壁画

19 Malowidła ścienne w Pałacu Mysłewickim / Wall paintings in the Mysłewicki Palace / Peintures murales au Palais de Mysłewice / Wandgemälden im Mysłewicki-Palast / Настенная живопись в Мыслевицком дворце / 梅希莱维兹宫中的壁画

22 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

30 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

35 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

37 Prace konserwatorskie w Pałacu Mysłewickim / Renovation works in the Mysłewicki Palace / Travaux de conservation au Palais de Mysłewice / Konservierungsarbeiten im Mysłewicki-Palast / Реставрационные работы в Мыслевицком дворце / 梅希莱维兹宫的修复工程

40 Prace konserwatorskie / Renovation works / Travaux de conservation / Konservierungsarbeiten / Реставрационные работы / 修复工程

45 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

47 Malowidła ścienne w Pałacu Mysłewickim / Wall paintings in the Mysłewicki Palace / Peintures murales au Palais de Mysłewice / Wandgemälden im Mysłewicki-Palast / Настенная живопись в Мыслевицком дворце / 梅希莱维兹宫中的壁画

50 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

53 Prace konserwatorskie w Pałacu na Wyspie / Renovation works in the Palace on the Isle / Travaux de conservation au Palais-sur-l'Île / Konservierungsarbeiten im Palast auf der Insel / Реставрационные работы в Дворце на острове / 水上宫殿的修复工程

55 Malowidła ścienne w Pałacu Mysłewickim / Wall paintings in the Mysłewicki Palace / Peintures murales au Palais de Mysłewice / Wandgemälden im Mysłewicki-Palast / Настенная живопись в Мыслевицком дворце / 梅希莱维兹宫中的壁画

56 Pałac na Wyspie / The Palace on the Isle / Palais sur l'Île / Palast auf der Insel / Дворец на острове / 水上宫殿

58 Łazienki Królewskie z lotu ptaka / Royal Łazienki, bird's eye view / Łazienki, vue aérienne / Łazienki Królewskie aus der Vogelperspektive / Вид на Королевские лazienki с высоты птичьего полета / 瓦津基皇家公园鸟瞰图

59 Pałac na Wyspie / The Palace on the Isle / Palais sur l'Île / Palast auf der Insel / Дворец на острове / 水上宫殿

60 Taras Pałacu na Wyspie / Palace on the Isle – the terrace / Palais-sur-l'Île – la terrasse / Palast auf der Insel – die Terrasse / Терраса Дворца на острове / 水上宫殿露台

61 Taras Pałacu na Wyspie / The Palace on the Isle – terrace / Palais-sur-l'Île – la terrasse / Palast auf der Insel – die Terrasse / Терраса Дворца на острове / 水上宫殿露台

62 Pałac na Wyspie nocą / The Palace on the Isle by night / Palais-sur-l'Île la nuit / Palast auf der Insel bei Nacht / Дворец на острове ночью / 水上宫殿夜景

64 Pokój Bachusa / The Bacchus Room / Le Cabinet de Bacchus / Zimmer des Bacchus / Комната Вакха / 巴胡斯厅

66 Pokój kąpielowy / The Bathing Room / La Salle de bain / Baderaum / Ванная комната / 浴间

68 Sala Balowa / The Ballroom / La Salle de bal / Ballsaal / Бальный зал / 宴会厅

69 Sala Balowa / The Ballroom / La Salle de bal / Ballsaal / Бальный зал / 宴会厅

70 Sala Balowa / The Ballroom / La Salle de bal / Ballsaal / Бальный зал / 宴会厅

71 Sala Balowa / The Ballroom / La Salle de bal / Ballsaal / Бальный зал / 宴会厅

72 Rotunda / The Rotunda / La Rotonde / Rotunde / Ротонда / 圆形建筑

73 Galeria obrazów / The Picture Gallery / La Galerie de peintures / Gemäldegalerie / Галерея картин / 美术馆

74 Pokój balkonowy / The Balcony Room / La Chambre à balcon / Balkonzimmer / Комната с балконом / 阳台房间

75 Gabinet Stanisława Augusta / Stanisław August's Study / Le Cabinet de Stanislas Auguste / Kabinett von Stanislaus August / Кабинет Станислава Августа / 斯坦尼斯瓦夫·奥古斯特办公处

76 Garderoba / The Dressing Room / La Garde-robe / Garderobe / Гардероб / 更衣室

77 Sypialnia Stanisława Augusta / Stanisław August's Bedchamber / La Chambre à coucher de Stanislas Auguste / Schlafzimmer von Stanislaus August / Спальня Станислава Августа / 斯坦尼斯瓦夫·奥古斯特寝宫

78 Apartament Franciszka Ryxa / The Rooms of Franciszek Ryx / L'Appartement de Franciszek Ryx / Appartement von Franciszek Ryx / Appartement Франтишка Рыхса / 弗朗西斯·里克斯公寓

79 Przedpokój / Hallway / Le Vestibule / Vorzimmer / Передняя комната / 前厅

80 Pałac na Wyspie / The Palace on the Isle / Palais sur l'Île / Palast auf der Insel / Дворец на острове / 水上宫殿

81 Widok na staw północny / View of the North Pond / Vue sur l'étang nord / Blick auf den Nördlichen Teich / Вид на северный пруд / 北塘景色

82a Rzeźby przed Pałacem na Wyspie / Sculptures in front of the Palace on the Isle / Sculptures en face du Palais-sur-l'Île / Skulpturen vor dem Palast auf der Insel / Скульптуры перед Дворцом на острове / 水上宫殿前雕像

83a

83b Personifikacje pór roku / The Seasons / Les Saisons / Jahreszeiten / Олицетворение времен года / 四季的人格化

84 Aleja w Ogrodzie / Pathway in the garden / Allée du Jardin / Allee im Garten / Аллея в Саду / 园中小径

86 Pałac Mysłewicki / Mysłewicki Palace / Le Palais de Mysłewice / Mysłewicki-Palast / Мыслевицкий дворец / 梅希莱维兹宫

87 Pałac Mysłewicki / Mysłewicki Palace / Le Palais de Mysłewice / Mysłewicki-Palast / Мыслевицкий дворец / 梅希莱维兹宫

88 Pokój Krajobrazowy / The Landscape Room / Le Cabinet des paysages / Landschaftszimmer / Ландшафтная комната / 景观房

89 Sypialnia / The Bedroom / La Chambre à coucher / Schlafzimmer / Спальня / 寝室

90 Aleja w Ogrodzie / Pathway in the garden / Allée du Jardin / Allee im Garten / Аллея в Саду / 园中小径

92 Amfiteatr / Amphitheatre / L'Amphithéâtre / Amphitheater / Амфитеатр / 露天剧场

93 Amfiteatr / Amphitheatre / L'Amphithéâtre / Amphitheater / Амфитеатр / 露天剧场

94 Amfiteatr / Amphitheatre / L'Amphithéâtre / Amphitheater / Амфитеатр / 露天剧场

95 Amfiteatr / Amphitheatre / L'Amphithéâtre / Amphitheater / Амфитеатр / 露天剧场

96 Umierający gladiator / Dying Gladiator / Le Gladiateur mourant / Sterbender Gladiator / Умиравший гладиатор / 垂死的角斗士

97 Aleja w Ogrodzie / Pathway in the Garden / Allée du Jardin / Allee im Garten / Аллея в саду / 园中小径

98 Aleja w Ogrodzie / Pathway in the Garden / Allée du Jardin / Allee im Garten / Аллея в саду / 园中小径

DYREKTOR DS. KONSERWATORSKICH I TECHNICZNYCH/ DIRECTOR OF CONSERVATION AND TECHNICAL MATTERS/ PROJECT MANAGER/ DIRECTRICE DES TRAVAUX DE CONSERVATION ET D'ENTRETIEN/ RESPONSABLE DE PROJET/ DIREKTOR FÜR TECHNIK UND KONSERVIERUNG/ PROJEKTLEITER/ ДИРЕКТОР ПО РЕСТАВРАЦИОННЫМ И ТЕХНИЧЕСКИМ ВОПРОСАМ/ РУКОВОДИТЕЛЬ ПРОЕКТА/ 文物修复及技术主任/ 项目负责人

Hanna Jung-Migdalska

GŁÓWNY KONSERWATOR/ CHIEF CONSERVATOR/ CONSERVATEUR EN CHEF / HAUPTKONSERVATOR/ ГЛАВНЫЙ РЕСТАВРАТОР/ 首席文物修复员

Piotr Zambrzycki

KOORDYNATOR PROJEKTU/ PROJECT COORDINATOR/ COORDINATEUR DE PROJET/ PROJEKTKOORDINATOR/ ПРОЕКТНЫЙ КООРДИНАТОР/ 项目协调员

Marta Boguta

ZESPÓŁ/ TEAM/ ÉQUIPE PROJET/ KOLLEKTIV/ КОМАНДА/ 团队

Piotr Ceraficki, Monika Dobrzyńska, Agnieszka Doniec, Ewa Dudzik, Katarzyna Florczak, Agnieszka Gawłowska, Lidia Latocha, Joanna Łapińska, Norbert Nowotnik,

Maciej Spyрко vel Śmietanko, Krzysztof Wojdak, Małgorzata Zatorska

KOORDYNACJA/ COORDINATION/ COORDINATION/ KOORDINATION/ КООРДИНАЦИЯ/ 协调

Maria Wierchoś, Anna Milczanowska

TŁUMACZENIA/ TRANSLATION/ TRADUCTION/ ÜBERSETZUNG/ ПЕРЕВОД/ 翻译

Anne-Marie Fabianowska, Agata Kozak, Justyna Buzyk, Tomasz Ososiński, Michał Bajorek, Hsiao-jing Janyga

FOTOGRAFIE/ PHOTOGRAPHS/ CREDITS / FOTOGRAFIEN/ ФОТОГРАФИИ /摄影

Piotr Ceraficki: 70a; Marek Mosiński: 56–57, 90–91, 95, 98; Waldemar Panów: 17, 19, 47, 55, 59–69, 70b–72, 74–79, 81–89, 92–94, 96–99; Szymon Polański: 80; Jan Pietrzak i Jan

Gierach: 73; Restauro Sp. z o.o.: 4, 30, 35, 45 (Franciszek Skibiński); Roland Róg: 12, 37, 40, 50, 53; Łukasz Widziszowski: 58; Piotr Zambrzycki: 22

OPRACOWANIE GRAFICZNE I SKŁAD/ GRAPHIC DESIGN AND LAYOUT/ GRAPHISME ET MISE EN PAGES/ GRAFISCHE GESTALT UNG UND SATZ/

ГРАФИЧЕСКОЕ ОФОРМЛЕНИЕ И ВЕРСТКА ТЕКСТА/ 平面设计与布局

Victoria Promotion, www.v5group.pl

WYDAWCA/ PUBLISHER/ EDITION/ HERAUSGEBER/ ИЗДАТЕЛЬ /出版者

Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie

ul. Agrykoli 1, 00-460 Warszawa

www.lazienki-krolewskie.pl

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE/ ALL RIGHTS RESERVED/ TOUS DROITS RESERVES/ ALLE RECHTE VORBEHALTEN/ ВСЕ ПРАВА ЗАЩИЩЕНЫ/保留所有权利

© MUZEUM ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE W WARSZAWIE

WARSZAWA 2015

DRUK / PRINTING/ IMPRESSION/ DRUCK/ ТИПОГРАФИЯ /印刷

MATERIAŁ BEZPŁATNY/ NOT FOR SALE/ KOSTENLOSES MATERIAL/

БЕСПЛАТНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР/ 不出售

**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

